HET LAND VAN AALST

Tijdschrift van de Geschiedkundige Vereniging Het Land van Aalst

Het Land van Aalst
DRIEMAANDELIJKS TIJDSCHRIFT

Uitgegeven door de geschiedkundige vereniging "Het Land van Aalst", met de steun van de Vlaamse Gemeenschap, het Provinciebestuur van Oost-Vlaanderen en de Stad Ninove.

Prijs voor een jaarabonnement:
Leden: 550 fr./13,63 € - Steunende leden: 800 fr./19,52 € - Beschermende leden: 1.200 fr./29,27 €
Te storten op rek. 000-0586911-61 van Het Land van Aalst, Bevegemstraat 14, 9620 Zottegem.

De vereniging werd opgericht in 1949 en heeft als werkgebied de gemeenten van de vroegere bestuurlijke eenheid "Het Land van Aalst" in haar grootste uitgestrektheid, alsmede van enkele aangrenzende Oostvlaamse gemeenten (grosso modo de streek tussen Schelde en Dender). Initiatiefnemers en stichters waren + Albert Van Lil (beheerder 1949-66) en + Jozef Van Overstraeten (voorzitter 1949-52). Tot de stichters hoorden eveneens + Arthur Broeckaert, + Hendrik Vangassen (voorzitter 1954-63), + Jozef Van Cleemput, + Jozef De Brouwer, + Valère Gaublomme, Frits Van Acker, Basiel Boel, + Marcel Cornelis en + Jules Pieters. Latere voorzitters waren + Jozef Borremans (1953-1954), + Frits Courteaux (1963-1980) en Luc De Rijck (1980-1984) erevoorzitter.

Het bestuur van de vereniging is als volgt samengesteld:
Luc Robijns, voorzitter
Marcel Cock, ondervoorzitter
Basiel Boel (erebestuurslid), Freddy Caudron, Lieve De Mecheleer, Marc Uyttersprot (bibliothecaris-archivaris), Geert Van Bockstaele (beheerder), Mieke Van Damme, Dirk Van de Perre (redactiesecretaris), Georges Vande Winkel (bibliografie), Bart Van Langenhove, Wilfried Vernaeve (verslaggever).

Ledenadministratie en algemene correspondentie:
Geert Van Bockstaele, Bevegemstraat 14, 9620 Zottegem
tel. en fax 09 360 19 04
Redactiesecretariaat en toezending kopij:
Dirk Van de Perre, Hoogstraat 23, 9401 Ninove-Pollare
tel. 054 33 73 27

E-mail: landvanaalst@wol.be
Website: http://users.skynet.be/sky39205/lva.html

Elke auteur is verantwoordelijk voor de inhoud van zijn artikel.
Verantwoordelijke uitgever: Dirk Van de Perre
Zetel van de vereniging: Tulpstraat 1, 9308 Aalst-Hofstade
Kaftontwerp: Bart Maris
Druk: De Riemaecker Printing, Nukerkeplein 9, 9681 Nukerke 055 21 14 04

ISSN 0778-7731

HET LAND VAN AALST

JAARGANG LIII - 2001

Tijdschrift van de Geschiedkundige Vereniging Het Land van Aalst

Het Land van Aalst

DRIEMAANDELIJKS TIJDSCHRIFT

Uitgegeven door de geschiedkundige vereniging "Het Land van Aalst", met de steun van de Vlaamse Gemeenschap, het Provinciebestuur van Oost-Vlaanderen en de Stad Ninove.

Prijs voor een jaarabonnement:
Leden: 550 fr./13,63 € - Steunende leden: 800 fr./19,52 € - Beschermende leden: 1.200 fr./29,27 €
Te storten op rek. 000-0586911-61 van Het Land van Aalst, Bevegemstraat 14, 9620 Zottegem.

De vereniging werd opgericht in 1949 en heeft als werkgebied de gemeenten van de vroegere bestuurlijke eenheid "Het Land van Aalst" in haar grootste uitgestrektheid, alsmede van enkele aangrenzende Oostvlaamse gemeenten (grosso modo de streek tussen Schelde en Dender). Initiatiefnemers en stichters waren + Albert Van Lil (beheerder 1949-66) en + Jozef Van Overstraeten (voorzitter 1949-52). Tot de stichters hoorden eveneens + Arthur Broeckaert, + Hendrik Vangassen (voorzitter 1954-63), + Jozef Van Cleemput, + Jozef De Brouwer, + Valère Gaublomme, Frits Van Acker, Basiel Boel, + Marcel Cornelis en + Jules Pieters. Latere voorzitters waren + Jozef Borremans (1953-1954), + Frits Courteaux (1963-1980) en Luc De Rijck (1980-1984) erevoorzitter.

Het bestuur van de vereniging is als volgt samengesteld:
Luc Robijns, voorzitter
Marcel Cock, ondervoorzitter
Basiel Boel (erebestuurslid), Freddy Caudron, Lieve De Mecheleer, Marc Uyttersprot (bibliothecaris-archivaris), Geert Van Bockstaele (beheerder), Mieke Van Damme, Dirk Van de Perre (redactiesecretaris), Georges Vande Winkel (bibliografie), Bart Van Langenhove, Wilfried Vernaeve (verslaggever).

Ledenadministratie en algemene correspondentie:
Geert Van Bockstaele, Bevegemstraat 14, 9620 Zottegem
tel. en fax 09 360 19 04
Redactiesecretariaat en toezending kopij:
Dirk Van de Perre, Hoogstraat 23, 9401 Ninove-Pollare
tel. 054 33 73 27

E-mail: landvanaalst@wol.be
Website: http://users.skynet.be/sky39205/lva.html

Elke auteur is verantwoordelijk voor de inhoud van zijn artikel.
Verantwoordelijke uitgever: Dirk Van de Perre
Zetel van de vereniging: Tulpstraat 1, 9308 Aalst-Hofstade
Kaftontwerp: Bart Maris
Druk: De Riemaecker Printing, Nukerkeplein 9, 9681 Nukerke 055 21 14 04

ISSN 0778-7731

VIJF EEUWEN VASTENAVOND IN DE CARNAVALSTAD AALST, 1432-1940

DEEL 3: HET MODERNE CARNAVAL (1900-1940)*

Wim BEELAERT

1. Bouwen aan een nieuw politiek klimaat

De belangrijkste negentiende-eeuwse vernieuwingen ten tijde van vastenavond waren de organisatie van de eerste cavalcades, de opkomst van de vastenavondbals en het ontstaan van de eerste carnavalgroepen. Vanaf 1900 werden twee nieuwe initiatieven genomen die de ontwikkeling van vastenavond in Aalst tijdens de twintigste eeuw in grote mate en blijvend zouden beïnvloeden. Vooreerst was er, nog voor de eeuwwisseling, de jaarlijkse inrichting van een kermis ter gelegenheid van de vastenavonddagen: de Winterfoor. Het tweede initiatief was de stichting van een onpartijdige middenstandsorganisatie in 1902. De vereniging van ambachtslieden en neringdoeners had als voornaamste doel het organiseren van activiteiten die mogelijke klanten naar de stad zouden lokken en vormde de kiem van de in 1920 opgerichte stedelijke feestcommissie met min of meer hetzelfde doel. Vooraleer het zover was dienden echter nog enkele problemen uit de weg geruimd te worden. De Denderstad werd immers nog steeds geplaagd door haar zware politieke verleden. Hoewel naarmate de tijd vorderde het onderlinge respect tussen de verschillende partijen groeide, bleek de tijd nog niet rijp voor een gezamenlijk project als de organisatie van carnaval.

1.1. De Winterfoor

Nog voor het einde van de negentiende eeuw organiseerde het stadsbestuur een kermis tijdens de vastenavonddagen. Wanneer de Winterfoor voor de eerste keer werd georganiseerd is onduidelijk. Een advertentie in De Denderbode vermeldt de vastenavondkermis reeds in 1897. De organisatie van de foor was in handen van het stadsbestuur. Haar voornaamste drijfveren werden verwoord op de gemeenteraadszitting van 1 oktober 1900, toen de organisatie door sommige raadsleden in vraag werd gesteld [1]:

* Voor deel 1 en 2, zie jaargang LII, 2000 p. 36-82 en 85-134.

[1] S.A.A., M.A.A., *Verslagen van de gemeenteraad van de stad Aalst.*, Register 30, Zitting van 1 oktober 1900, fol. 59.

- De Winterfoor zorgde voor verteer in de stad en was hierdoor voordelig "*aan de algemeenheid der burgerij*". Vooral de opbrengst van de verpachting van de standplaatsen was voor de stad een belangrijke bron van inkomsten.
- De Winterfoor was een manier om tijdens de vastenavonddagen aan het volk deftig vermaak te verschaffen.

Tijdens de eerste edities duurde de kermis van veertien dagen voor vastenavond tot de eerste zondag van de vasten. Vanaf 1900 werd deze periode, op vraag van het katholieke raadslid R. Moyersoen, ingekort tot zes dagen. Op vastenavond moesten alle barakken om middernacht sluiten. In 1913 was de kermisperiode nog korter. De "*Groote Winterfoor te Aalst ter gelegenheid van Carnaval*" werd beperkt tot vier dagen (zondag, maandag en vastenavonddinsdag en de zondag nadien) [2].

De kermis stond opgesteld op de Grote Markt en de Hopmarkt en genoot bij de stadsbevolking heel wat bijval. De voornaamste attracties waren een stoom-carrousel, een hippodroom, een paardenmolen, theaters en verschillende kramen. Voor De Denderbode was het succes van de foor een bewijs dat de armoede in Aalst rond 1900 niet zo groot was als doorgaans gedacht. "*Aalst wordt als eene stad aanzien waar de werklieden meestal in nood verkeeren. Zoo, zoo, kom eens kijken en ge zult kunnen bestatigen hoe zeer onze werkersbevolking in nood verkeert. Denkt ge dan dat de foorkramers niet weten wat ze doen?... Ze komen alle jaren terug en moesten ze slechte zaken maken ze zouden zich wel wachten naar Aalst te komen*" [3]. De laatste Winterfoor voor de Eerste Wereldoorlog was op dat moment de grootste ooit. Niet minder dan veertig attracties stonden verspreid op de Grote Markt, de Hopmarkt en de Graanmarkt. Blikvanger was een draaimolen met elektrisch aangedreven op en neergaande vliegtuigjes. Daar de eerste stroomverbinding in Aalst pas eind januari 1914 tot stand gekomen was, had deze elektrisch aangedreven attractie veel bekijks. De Winterfoor werd aangevuld met Circus Hagenbeck, "*waarlijk de grootste en de schoonste die men zich kan indenken*", opgesteld op het Esplanadeplein [4]. Het circus bracht driehonderd dieren in tachtig wagens naar de Denderstad. Het hoeft geen betoog dat de verzameling vreemde dieren heel wat

[2] *De Volksstem.*, 26.1.1913
[3] *De Denderbode.*, 25.2.1906
[4] *De Werkman.*, 20.2.1914

indruk maakte op de stadsbevolking.

Vastenavond en haar Winterfoor waren rond de eeuwwisseling niet de grootste openbare feestelijkheden in Aalst. De zomerse Kermisfeesten waren zonder meer belangrijker. Ook in de pers genoten deze meer aandacht. Van weken tevoren werden allerhande activiteiten en programma's gepubliceerd. Achteraf verschenen uitvoerige verslagen. Vastenavond kon de vergelijking met de Kermisfeesten niet doorstaan. Toch was er een kentering merkbaar. De inperking van de kermisperiode tijdens de carnavaldagen was immers ingegeven door de vrees dat de Aalsterse bevolking reeds in februari al het spaargeld zou opmaken tijdens de Winterfoor. Hierdoor zou die foor "*de Kermisfeesten doen mislukken*" en schade toebrengen aan herbergiers en neringdoeners [5]. De vastenavonddagen waren populair en de Winterfoor werd jaar na jaar een succes. Carnaval won aan belang.

1.2. De Onpartijdige Bond van Neringdoeners en Ambachten (1902)

Een belangrijke stap in de evolutie van Aalst als carnavalstad was de stichting van de Onpartijdige Bond van Neringdoeners en Ambachtslieden in 1902. Deze organisatie, later aangeduid met de naam Onpartijdige Middenstandsbond voor Aalst en omliggende, stelde zich als doel Aalst als handelscentrum bekend te maken bij een breed publiek en dit door het organiseren van allerhande activiteiten. Aan het organiseren van activiteiten in het kader van carnaval werd bij de oprichting nog niet gedacht. Hoewel de middenstandsorganisatie als onpartijdig werd omschreven, was de oprichting ervan een liberaal initiatief. De liberalen zaten sinds 1871 in de oppositie en hoopten met de steun van de plaatselijke handelaars opnieuw het bestuur van de stad in handen te krijgen. De Middenstandsbond, die ook een Vlaamse inslag had, overkoepelde enkele afdelingen die zich elk toelegden op een bepaald facet van de koepelorganisatie. De voor deze verhandeling belangrijkste afdeling was Aalst-Voorwaarts, die op haar beurt de kern vormde van Aalst-Feestelijkheden, de belangrijkste organisator van openbare feestelijkheden in Aalst in het begin van de twintigste eeuw.

De Middenstandsbond en haar afdelingen onderhielden goede contacten met zowat alle Aalsterse culturele verenigingen. Tot 1914 organiseerden ze in samenwerking met hen onder meer "*grootsche*

[5] S.A.A., M.A.A., *Verslagen van de gemeenteraad van de stad Aalst.*, Register 30, Zitting van 1 oktober 1900, fol. 59.

feesten ten bate van de boeren van Transvaal", beiaardfeesten en uitvoeringen van klassieke muziek in openlucht (onder meer de "*Rubenscantate onder leiding van Gustaaf Pape*" in 1909) [6]. Aalst-Voorwaarts, de meest actieve afdeling van de Middenstandsbond, bestond tot 1914 uit A. De Ryck en R. Van Calenbergh (voorzitters), L. Jacobs en R. De Stobbeleir (ondervoorzitters), A. Kelders (schatbewaarder) en P. D'Hoir en J. Arijs (secretarissen). Het was deze organisatie die in 1913 in samenwerking met enkele Aalsterse carnavalgroepen en met goedkeuring van het stadsbestuur de eerste twintigste-eeuwse Aalsterse cavalcade inrichtte. De stoet had echter niet in de carnavalperiode plaats maar wel op 8 juni. Het initiatief werd Zomercavalcade gedoopt. De optocht was al uniek omdat ze de eerste twintigste-eeuwse carnavalstoet was. Verder was het de eerste keer dat het initiatief mede door enkele carnavalgroepen werd genomen. Eveneens vernieuwend was de deelname van verschillende "*vreemde maatschappijen*", waarmee groepen uit andere steden worden bedoeld. Dat de stoet enkel de bedoeling had toeristen naar de stad te lokken kan opgemaakt worden uit het tijdstip. De Zomercavalcade werd afgesloten met een concert door de verschillende muziekverenigingen van de stad op de kiosk van de Grote Markt. De inrichting van een carnavalstoet wijst in elk geval op een hernieuwde aandacht voor het organiseren van grote carnavalactiviteiten. Verschillende elementen droegen hiertoe bij:

- Rond de eeuwwisseling ontstonden in heel wat Vlaamse en Waalse steden al dan niet officiële organisatiecomités die jaarlijks cavalcades inrichtten. Deze comités hadden als voornaamste doel zoveel mogelijk bezoekers te lokken, wat de plaatselijke handel ten goede diende te komen. De pionier in Vlaanderen was ontegensprekelijk Herentals. In deze stad werd sinds 1893 jaarlijks een cavalcade ingericht. In 1895 verscheen in de Antwerpse krant Mephisto een uitgebreid carnavalprogramma voor Antwerpen, wat laat vermoeden dat ook daar nog voor het einde van de eeuw een organisatiecomité aan het werk was. In Binche was de inrichting van het plaatselijke carnaval in 1899 in handen van een daar toe opgerichte vereniging. In Liège stond in 1901 de vereniging Liège-Attractions aan de wieg van de jaarlijkse "*Cortège Carnavalesque*". Een jaar later was Charleroi aan de beurt. In 1903 werd in Halle de organisatie Hal Attractions opgericht. Deze organiseerde tot 1910 een jaarlijkse cavalcade. In de buurt van Aalst

[6] S.A.A., M.A.A., *Verslagen van de gemeenteraad van de stad Aalst.*, Register 30, Zitting van 13 april 1945, fol. 227-228.

organiseerde men in Wieze in 1909 "*gelijk de voorgaande jaren een alom vermaarde Kavalkade*" [7]. Andere belangrijke carnavalsteden waren Nivelles (sinds 1904), Namur en Brussel (Schaarbeek). In Aalst werd een door de stad erkend en gesteund comité pas in 1920 opgericht. Toen in 1923 de eerste door de stedelijke feestcommissie georganiseerde carnavalstoet haar rond gang deed, maakte men er geen geheim van dat men het idee uit andere steden had gehaald.

- De wildgroei aan cavalcades deed ook in Aalst een gespecialiseerd verenigingsleven ontstaan. Ondanks het gebrek aan Aalsterse cavalcades, waren Aalsterse carnavalgroepen als De Vereenigde Bultende graag geziene gasten in diverse cavalcades verspreid over het hele land. Naar dit voorbeeld ontstonden onder meer Kunst en Vermaak (1908) en Aalst-Attracties (1910). In 1913 merken we meer Aalsterse carnavalgroepen dan ooit. Vooreerst waren er de Vrije Volksboeren, die in de stoet van Schaarbeek de hoofdprijs wegkaapten. Ze waren verkleed in "*frische, schoone kleeding, vrolijke hubs*". In dezelfde cavalcade gingen ook De Barons-Boeren mee. Deze Aalsterse vereniging genoot echter heel wat minder bijval want verscheen "*in klein getal, armtierig en maljonnig*" [8]. Andere vastenavondverenigingen uit datzelfde jaar waren de Plezierige Bébés, De Hollandsche Boeren en Boerinnen en De Lustige Boeren en Boerinnen, die in samenwerking met de eerder vermelde verenigingen en de Middenstandsbond de Zomercavalcade van 1913 inrichtten [9].
De aanwezigheid van verschillende Aalsterse carnavalgroepen werkten de inrichting van een cavalcade in 1913 in de hand. Dat ze als deelnemers bij de initiatiefnemers van de organisatie hoor den, is hiervoor een duidelijke aanwijzing.

[7] *De Denderbode.*, 18.2.1909
[8] *De Werkman.*, 7.3.1913
[9] *De Volksstem.*, 7.6.1913
Het is niet duidelijk of al deze groepen verschillende verenigingen waren. In het begin van de negentiende eeuw was het immers gebruikelijk de groepen te noemen naar hun kostuum. Het werd immers als normaal beschouwd dat een bepaalde vereniging jaren lang en in verschillende cavalcades hetzelfde kostuum aantrok. Eenzelfde groep kon dus, naargelang het aangetrokken kostuum, verschillende namen dragen. 'De Vereenigde Bulten' werden enkel met deze naam aangesproken wanneer ze hun bultige pierrotkostuums droegen. Wanneer ze zich verkleedden in Afrikaanse krijgers droegen ze de naam 'Les Nègres Alliés'.

- Naarmate het succes van carnaval in andere steden via de media tot Aalst doordrong, werd de vraag naar een eigen carnavalviering steeds uitdrukkelijker gesteld. We vonden in de periode 1906-1914 drie oproepen in die zin: één in een liberale, één in een daensistische en één in een katholieke krant. Naar aanleiding van de liberale optocht met muziek in 1906 drong De Dendergalm aan op de organisatie van carnaval in Aalst. "*Dergelijke uitstappen brengen altijd volk te been en wij herhalen daarom wat we vroeger zegden: indien de stad de inrichting van de karnavalfeesten wou behartigen, een oproep doen tot al de maatschappijen zonder onderscheid van partij of gezindheid en daaraan de noodige openbaarheid geven, van alle kanten zou er volk naar Aalst stroomen en de vastenavond zou er niet min deftig op voorbijgaan. Is dat b.v. niet het geval te Binche, en sedert een drietal jaren te Charleroi? Van uren in den omtrek stroomt het volk daarheen, bezondere treinen moeten ingericht worden en den toeloop is er grooter als met de kermis tot groot genoegen en voordeel derneringdoende burgerij*" [10]. Enkele jaren later laakte De Werkman de onmogelijkheid van het stadsbestuur om een eigen carnaval in te richten. Volgens de christen-democraten was dit het gevolg van een slecht financieel beleid waardoor er geen "*groote premiën konden gegeven worden*" aan carnavalgroepen. Hierdoor mistte men de kans "*om de Stad te doen overstroomen van vreemdelingen*" [11]. In maart 1914 verscheen in het katholieke De Denderbode een lezersbrief gesigneerd met "*Volksvriend*". Het schrijfsel lijkt op het eerste zicht een klaaglitanie tegen de vastenavonddagen en de manier waarop zij aan de vooravond van de Eerste Wereldoorlog werden gevierd. Op het einde van de brief doet de schrijver een opvallende oproep aan het stadsbestuur om het peil van het feest op te krikken: "*Heeren die aan het roer staat, geeft aan het volk en de burgerij vele en aangename ontspanningen! Laat de standen dikwerf verbroederen in gezellige vermakelijkheden die frisscher bloed kweeken, die reine vreugden scheppen, en bovendien eenen mooien stuiver laten ten goede komen aan de neringdoeners. Dat maakt het leven zonnig, dat geeft nieuwen werklust en ijver, dat is goed voor iedereen!*" [12]. De drie oproepen hebben enkele opvallende gemeenschappelijke kenmerken. Vooreerst wil men een onpartijdige carnavalviering, in tegen

[10] *De Dendergalm.*, 4.3.1906
[11] *De Werkman.*, 7.3.1913
[12] *De Denderbode.*, 8.3.1914

stelling tot bijna alle carnavalinitiatieven in het verleden. Vervolgens wil men dat de stedelijke overheid hierin het initiatief neemt, ook financieel. De organisatie van carnaval zou volgens de oproepen twee voordelen bieden. Eerst en vooral zou dergelijk initiatief heel wat toeristen lokken, wat voordelig zou zijn voor zowel de stad als de neringdoeners en herbergiers. Verder zou het carnaval door de organisatie van "*gezellige vermakelijkheden*" naar een hoger niveau getild worden.

Alles lijkt er op te wijzen dat de organisatie van carnavalactiviteiten naar het voorbeeld van andere steden nakend was. De vastenavonddagen van 1914 leken een geschikt moment. De Denderbode omschreef deze echter kort en bondig: "*De vastenavonddagen zijn alhier als naar gewoonte afgeloopen. Geen baldadigheden of erge vechtpartijen werden waargenomen, ook hoorde men zeer weinig slechte liekes zingen*" [13]. Waarom werden er geen nieuwe initiatieven genomen? Was er in de maanden voor het uitbreken van de oorlog sprake van voelbare oorlogsdreiging, waardoor geplande initiatieven niet werden verder gezet? Wellicht niet. Hoewel de invoering van de persoonlijke dienstplicht in 1913 en de toenemende bewapeningswedloop wel voor ongerustheid zorgde, werd de crisis pas acuut op 28 juni, toen in Sarajevo de Oostenrijkse Aartshertog werd vermoord. Dat de Duitse inval in de ochtend van 4 augustus voor velen een complete verrassing was, lijkt aan te tonen dat de voorafgaande dreiging niet van die aard was om eventueel op stapel staande vastenavondactiviteiten voortijdig af te blazen. Was het water tussen de verschillende partijen die elkaar tot voor enkele jaren naar het leven stonden nog steeds te diep om een gezamenlijk initiatief tot een goed einde te brengen? We menen opnieuw van niet. Reeds in 1907 schreef De Werkman: "*Godzijdank, de droeve haatdragerij schuift weg. Alle Aalstenaars beginnen samen te spannen voor een schonere en betere stad. Een blinde kan dat zien. Het contract voor het aanleggen van electriciteit is eenparig gestemd, en bijna eenparig wordt ook gewerkt voor een grote bloemen- en reklaamstoet, met groepen, rijtuigen en wagens. Met het schoon weer spelen ál de muzieken van Aalst op de markten en pleinen. Dat is een deel van de droom: volledig feest, broederlijk en hartelijk*". Waarom kon naar aanleiding van de eenparige beslissing elektriciteit aan te leggen wel, wat ter gelegenheid van vastenavond niet kon? Misschien durfden de katholieken, nog steeds de grootse partij in Aalst, onder druk van hun con-

[13] *De Denderbode.*, 1.3.1914

servatieve vleugel, het niet aan geld en tijd te pompen in carnaval, een feest dat door heel wat katholieken nog steeds als heidens en zondig werd omschreven. Eveneens is het mogelijk dat men carnavalstoeten nog steeds zag als een politiek propagandamiddel en dat dit een mogelijke samenwerking tussen de verschillende politieke partijen in het kader van vastenavond moeilijk maakte. Dat de Middenstandsbond een liberale stempel droeg kan ook meegespeeld hebben. Zagen de katholieken af van een eventuele samenwerking met of financiële steun aan deze organisatie uit vrees zo de liberale oppositie te versterken?

2. Carnaval wordt het handelsmerk van de stad

Tijdens het interbellum wordt Aalst de belangrijkste carnavalstad van Vlaanderen. Dit was het gevolg van een grondige aanpak, gecoördineerd door de van het stadsbestuur afhankelijke 'Stedelijke Commissie der Openbare Feestelijkheden' dat sinds 1923 van carnaval haar hoofdactiviteit maakte. Meer dan de drang een aloude Aalsterse traditie opnieuw leven in te blazen, hadden de organisatoren de bedoeling "*een massa volk van stad en omliggende op de been te brengen*" teneinde de "*handelaars en neringdoeners in de gelegenheid te stellen hunnen nering en handel te doen renderen*" [14]. Dat Aalst de concurrentiestrijd met andere ambitieuze carnavalsteden won, kon enkel door de vastberadenheid van enkele van de leden van het organiserend comité, de invloed van de Middenstandsbond en de niet aflatende steun van een meerderheid van de in de gemeenteraad zetelende politieke partijen. Hieronder behandelen we de relatie tussen het feestcomité en het stadsbestuur, de middenstand en de carnavalgroepen, de organisatie van de cavalcades en de winterfoor. We hebben aandacht voor de opvallendste kenmerken van de vastenavondviering in de jaren twintig en dertig en de belangrijkste gevolgen van het succes voor de stad.

2.1. Vastenavond sinds de Eerste Wereldoorlog

In januari 1915 werden gezien de oorlogsomstandigheden de vastenavonddagen verboden. De beslissing werd genomen door het schepencollege, genoot de goedkeuring van de gemeenteraad en impliceerde het verbod zich te maskeren of te verkleden. Ook het organiseren van "*vermakelijkheden*" ter gelegenheid van carnaval

[14] S.A.A., M.A.A., *Verslagen van de gemeenteraad van de stad Aalst.*, Register 30, Zitting van 22 januari 1923, fol. 168.

werd niet toegestaan [15]. Toen de oorlogvoerende partijen op 11 november 1918 de strijd staakten, bleek een meerderheid van het stadsbestuur niet bereid de draad met het vooroorlogse carnaval opnieuw op te nemen. Van 1919 tot 1922 bleef het vieren van het volksfeest volledig verboden.

Op 23 januari 1922 stond de vraag de vastenavonddagen opnieuw toe te laten voor het eerst na de oorlog op de politieke agenda. Sinds de gemeenteraadsverkiezingen van 1921, de eerste na de invoering van het algemeen enkelvoudig stemrecht, waren de krachtsverhoudingen in de gemeenteraad gewijzigd. De katholieken waren hun absolute meerderheid kwijtgespeeld maar bleven in een coalitie met de liberalen deel uitmaken van het stadsbestuur. Het was de liberale schepen De Windt die de kat de bel aanbond. Hij was van mening dat "*dit oud gebruik eene gelegenheid van vermaak en verteer, dus voordelig aan de nering*" opnieuw moest toegelaten worden en werd hierin gesteund door zijn geestesgenoot De Stobbeleir. Binnen de katholieke fractie heerste er over het onderwerp openlijk onenigheid. Conservatieven in de partij, met als woordvoerder Van Schaemelhout, waren van mening dat het moment gekomen was om de vastenavonddagen, "*het waren vroeger dagen van beestige vermaken, vol ergernis en treurige gevolgen*", in Aalst voorgoed af te schaffen. De gematigden stelden zich pragmatischer op. Ze stonden niet afkerig tegenover het opnieuw invoeren van de vastenavonddagen, maar hadden bezwaren tegen het maskeren. Ze werden hierin gesteund door de socialisten, die zich in de gemeenteraad heel wat gematigder opstelden dan hun partijbladen. Nog voor een beslissing werd genomen had het socialistische Recht en Vrijheid geprotesteerd tegen de mogelijkheid dat de vastenavonddagen opnieuw zouden worden ingevoerd. In de krant werd Carnaval "*eene afwijking van den weg die ons naar ons ideaal moet voeren*" genoemd, "*eene instelling van het kapitalisme, die de slavernij verheerlijkt, en die door hen wordt goedgekeurd, om de nieuwerwetse slavernij van onzen tijd te vereeuwigen*" [16]. Uiteindelijk besliste burgemeester De Hert de carnavaldagen opnieuw toe te laten. "*Het maskeren, grimmeeren of zich door iets onkennelijk maken*" bleef evenwel verboden. Herbergen en danszalen mochten tot 1.00u 's nachts openblijven [17]. De socialisten waren blij met dit compromis en vielen in de pers

[15] S.A.A., M.A.A., *Verslagen van de gemeenteraad van de stad Aalst.*, Register 34, Zitting van 6 februari 1915, fol. 198.
[16] *Recht en Vrijheid.*, 19.2.1922
[17] *De Volksstem.*, 20.2.1922

zwaar uit naar de liberalen, die op meer gehoopt hadden: "*In vele steden en gemeenten zal ook dit jaar met Carnaval het dragen van maskers verboden worden. Dat vinden de Liberalen en Burgersbonden erg noodlottig. De rijken zijn beroofd van hun maskers en daardoor van hun vermaak. En dat is te betreuren, want anders zouden zij veel verteer maken en de handelaars laten leven. Zij zouden naar bals gaan, waar gekleede, verkleede en ontkleede vrouwen aangetroffen worden. Zij zouden hun keus doen en gaan souperen in de restaurants, met of zonder gegarnierde kamers. Vooral voor die geniepige kereltjes is het verdoemd nadelig dat ze belet worden door het niet maskeren om ongekend hun carnavaldrift te koelen. Wat zou er gezopen worden? En met den champagne zou het geld over de tafel stroomen en de zakken vullen van diegenen die er zich speciaal op toeleggen op het uitbaten der Carnavalslemperijen. Al die winsten zullen verloren gaan met het vermaak van onze begoede klasse, omdat gemeentebesturen maskers verbieden. Dat is een waar schandaal zeggen de liberalen. Wij weten dat de bourgeoisie er verlekkerd op is, dat onze arbeiders zich verbeesten met Carnaval. Wij weten dat vele rijken liever een dronken arbeider dan een vereenigde arbeider zien. (...) De liberalen eischen het recht om verscholen achter maskers zich te begeven aan daden die het licht niet mogen zien en waarvan de daders niet mogen gekend zijn. De arbeiders zullen zich met Carnaval, ongemaskerd en niet verkleed, of op deftige wijze, met vrouw en kinderen vermaken. (...) Men heeft meermalen aan de werklieden verweten van zich over te leveren aan buitensporigheden en thans zijn er personen die aan de werklieden de slonzendagen willen opdringen*" [18]. Het socialistische triomfalisme was voorbarig. Het maskeren bleef dan wel verboden, de belangrijkste kaap, het opnieuw toelaten van vastenavond, werd genomen. In de gemeenteraad waren er reeds stemmen opgegaan tijdens de vastenavonddagen "*eene kavalkade in te richten om het verteer van personen vreemd aan de stad aan te lokken*" [19]. Plannen in deze richting konden nu, in de wetenschap dat carnaval opnieuw werd toegelaten, uitgewerkt worden.

[18] Recht en Vrijheid., 26.2.1922
[19] Raadslid F. Callebaut in: S.A.A., M.A.A., *Verslagen van de gemeenteraad van de stad Aalst.*, Register 35, Zitting van 23 januari 1922, p. 62.

2.2. De Feestcommissie der Stad Aalst als organisator van Carnaval (1923-1940)

De uitgelezen organisatie om een cavalcade op poten te zetten was de feestcommissie der stad Aalst, opgericht na de oorlog met als doel vaderlandslievende plechtigheden en herdenkingen in te richten. Alle politieke partijen, alsook vertegenwoordigers uit de Aalsterse toneel, muziek-, en kunstwereld, hadden zitting in het comité. De Feestcommissie zou al snel haar activiteiten uitbreiden tot allerhande festiviteiten als kermissen, parkfeesten en concerten. Over de oprichtingsdatum bestaat enige onduidelijkheid. Alfred Kelders, medeoprichter, stelt in 1934 in Burgersbelang, het maandblad van de Middenstandsbond, dat het comité werd opgericht in 1919. Officieel werd het Feestcomité gesticht op 19 februari 1920 [20]. Volgens sommigen was het comité reeds actief in november 1919. Toen zou de stedelijke feestcommissie de eerste Sint-Martensfoor, een kermis ter herdenking van de wapenstilstand, hebben ingehuldigd. Dit wordt echter door verschillende bronnen betwist. Kelders verklaart in 1934 in Burgersbelang: "*Stilaan regelde dit komiteit ook kermisfeesten en kwam op 11 november 1921 de eerste Winterfoor*" [21]. Het gemeenteraadsverslag van 13 april 1945 bevestigt dit [22].
Voorzitter van de feestcommissie was Valerie De Valckeneer, apotheker te Aalst en schepen voor de katholieken. De kern van het comité werd gevormd door leden van Aalst-Voorwaarts, de feestafdeling van de Middenstandsbond. Feestbestuurder werd Alfred Kelders, stichter van de Middenstandsbond en wegens zijn vele activiteiten in verschillende verenigingen een bekende en gerespecteerde Aalstenaar. Hij zou de drijvende kracht achter het Aalsterse carnaval worden. Samen met enkele andere leden van het feestcomité bracht hij een werkbezoek aan het Waalse Binche, waar de organisatie van het plaatselijke carnaval sinds 1920 in handen was van de "*Association des commerçants*", de plaatselijke Middenstandsbond. Naar dit voorbeeld werden ideeën uitgewerkt voor een Aalsterse cavalcade tijdens de vastenavonddagen van 1923. Op 14 oktober 1922 werden de plannen concreet. Toen werd op een vergadering van het feestcomité, waarbij onder de verschillende gemeenteraadsleden ook voorzitter en katholiek schepen De Valckeneer en liberaal sche-

[20] S.A.A., M.A.A., *Verslagen van de zittingen der feestcommissie der stad Aalst.*, Register 3, Vergadering van 3 maart 1945 en A. Van der Heyden in: *Aalst viert Karnaval.*, Programmabrochure 1946, p. 21.
[21] *Burgersbelang.*, 24.2.1934
[22] "*In 1921 had de eerste Winterfoor plaats*". Geciteerd uit: S.A.A., M.A.A., *Verslagen van de gemeenteraad van de stad Aalst.*, Register 38, Zitting van 13 april 1945, fol. 227-228.

pen De Windt aanwezig waren, een duidelijke structuur op poten gezet. De organisatie werd in handen gegeven van een werkgroep binnen de feestcommissie, het Studiekomiteit voor Openbare Feestelijkheden der stad Aalst. Dit bestond uit A. Kelders (voorzitter), F. De Looze (secretaris), G. De Stobbeleir (schatbewaarder), P. De Hauwere, L. De Smedt, A. Clinckaert en R. Claes en kreeg de opdracht een programma uit te werken waarbij de kosten niet meer dan 5000 frank zouden bedragen. Tegelijk werd besloten de Sint-Martensfoor af te schaffen en te vervangen door een vastenavondfoor. Met de inkomsten van de vastenavondfoor zouden de kosten van de cavalcade betaald kunnen worden.

In januari 1923 schreef de Middenstandsbond een brief aan Burgemeester De Hert om hem te bedanken "*dat, op voorstel der Stedelijke Feestcommissie en met instemming van het Schepencollege, op Vastenavond een grote karnavalstoet wordt ingericht en er vijf duizend frank premiën worden uitgeloofd. Ook dat er van af 4 tot 18 februari eene Winterfoor zal gehouden worden*". Meteen vroeg de middenstandsorganisatie ook de toelating tijdens de carnavaldagen te maskeren: "*U alleen als Hoofd der Politie, hebt er het recht toe en wij denken, dat U als ouden goeden Aalstenaar, van 't echte bloed, het ons niet zult weigeren, want iedereen jong en oud, burger en werkman, snakt naar het terugzien van deze zo vrolijke dagen. Te meer, hoe ware het mogelijk eene karnavalstoet in te richten zonder zich te maskeren? Gebeuren er geen baldadigheden op andere tijden dan met karnaval...*". De Middenstandsbond hoopte door de opheffing van het verbod op maskeren nog meer toeristen naar de stad te lokken, wat dan weer voordelig zou zijn voor haar leden: "*Wij dringen er op aan, Hooggeachte Heer Burgemeester, namens de Middenstandsbond van Aalst en Omliggende, bestaande uit ongeveer zevenhonderd leden, allen Burgers, Neringdoeners, Ambachtslieden, Gepatenteerde Lastenbetalers. Waarom? Omdat het met karnaval van Aalst, niet alleen dagen van plezier, maar ook van groten toeloop van vreemdelingen en bijzonder van 't volk der omliggende gemeenten, en anders dagen van groot verteer*" [23]. Op 9 januari verscheen in De Volksstem een advertentie van het feestcomité, waarin de cavalcade werd aangekondigd. Verder stond er te lezen dat deze werd georganiseerd met goedkeuring van het schepencollege. Burgemeester de Hert viel uit de lucht. Tijdens de gemeenteraadszitting van 15 januari 1922 vroeg hij aan schepenen De

[23] Gepubliceerd bij J. GHIJSENS en K. BAERT, Aalst Karnaval., Tielt, Veys, p. 71. Er wordt geen bron of vindplaats vermeld.

Valckeneer en De Windt meer duidelijkheid. Deze hadden de Burgemeester niet op de hoogte gebracht van de plannen van het feestcomité en de toezegging van 5000 frank steun. Beide schepenen gaven toe bij hun beslissing gerekend te hebben "*op de stilzwijgende goedkeuring van de burgemeester*". Later bleek dat burgemeester De Hert wel degelijk van het hele opzet op de hoogte was, maar dat hij, aangezien de zaak niet vooraf door het schepencollege was besproken, handelde uit principe [24].

Voor de organisatoren drong de tijd. De organisatie was zo goed als rond en de begroting was reeds opgemaakt. Op 12 januari waren reeds tweeëntwintig groepen ingeschreven. Toen de gemeenteraad zich op 22 januari beraadde over financiële steun aan de carnavalstoet, had ze weinig keuze. Het advies van de commissie van financiën, die eerder op de week over de vraag had beraadslaagd, was volstrekt positief. Schepen van financiën De Smedt, die eveneens deel uitmaakte van het feestcomité, probeerde in een van enthousiasme overlopende rede de overige gemeenteraadsleden van de noodzaak van de cavalcade te overtuigen. De schepen was van oordeel dat het toekennen van een krediet van 5000 frank meer dan gerechtvaardigd was. Meteen bleek ook dat het feestcomité een zeer ambitieus project voor ogen stond. Schepen De Smedt sprak de namens het feestcomité de wens uit "*dat de Kavalkade zou bestendigd worden, dat wil zeggen, dat zij ieder jaar zou moeten ingericht worden, zoodanig dat onze Kavalkade het voorwerp zou worden van een deel van ons stedelijk leven, waaraan men rond dien tijd eene bijzondere aandacht zou wijden om aan onze bevolking een deftig en aangenaam vermaak te bezorgen, en tenzelvertijd eene vermaardheid op dit gebied in het land te verwerven*" [25]. De socialisten, verheugd over het feit dat de burgemeester intussen had besloten dat ondanks de cavalcade het verbod te maskeren zou gehandhaafd blijven, stemden in met de financiële steun. Bij de stemming bleek enkel het katholieke raadslid Danckaert tegen te zijn ("*Het is een aanzienlijke som die in den grooten geldnood der stad heel wel zou te pas kunnen gebracht worden voor tal van nuttige en noodzakelijke werken.(...) Dat men de Kavalkade aan het vrije initiatief laat en kosteloos voor de gemeentekas*". Het daensistische raadslid Van Schamelhout onthield zich [26]. De Middenstandsbond reageerde opgelucht.

[24] *De Volksstem.*, 17.1.1923 en *Recht en Vrijheid.*, 21.1.1923

[25] S.A.A., M.A.A., *Verslagen van de gemeenteraad van de stad Aalst.*, Register 35, Zitting van 22 januari 1923, fol. 168.

[26] S.A.A., M.A.A., *Verslagen van de gemeenteraad van de stad Aalst.*, Register 35, Zitting van 22 januari 1923, fol. 169-170.

2.2.1. De eerste cavalcades

Op vastenavondzondag 11 februari 1923 trokken drieëntwintig plaatselijke groepen door de straten van de stad. Deze eerste cavalcade georganiseerd door het stedelijk feestcomité genoot heel wat bijval in de pers. "*Men mag waarlijk zeggen dat iedereen te been was en wat er van de omliggende gemeenten naar Aalst gekomen was dat zullen wij maar liefst niet beproeven te schatten*", berichtte De Volksstem over de publieke opkomst [27]. Het Volk haalde alle superlatieven boven en stelde onomwonden dat de cavalcade kon "*wedijveren met de stoet en de kavalkade der grote steden*" [28]. Burgersbelang besloot haar bijdrage over de cavalcade met "*Leve Aalst, het Vlaamse Binche in Belgenland*" [29]. De feestcommissie, "*een kommissie welke er naar streeft zoveel mogelijk handel en nijverheid te doen floreeren ten voordele van de gehele stad*", was zeer opgetogen met het succes. Financieel waren er geen problemen. De 5000 frank van het stadsbestuur werd onder de beste groepen als prijzengeld verdeeld. De gemaakte kosten werden gedekt door inkomsten uit reclame. In ruil reden er in de cavalcade verschillende wagens met publicitaire boodschappen mee. Dit zorgde evenwel voor ongenoegen. "*Vooreerst zijn die niet op hun plaats in een Karnavalstoet en tweedens verwekken zij min of meer wanorde door het uitwerpen van reklaamvoorwerpen*", merkte De Volksstem op [30].

Op vastenavondzondag 2 maart 1924 werd de succesformule herhaald. Het aantal deelnemende groepen werd op eenenveertig gebracht. Er waren drie groepen van buiten de stad: één uit Brussel, één uit Wetteren en één uit het Waalse Blaton. Het organisatiecomité had graag meer vreemde verenigingen aangetrokken, maar om financiële redenen ("*de overdrevenheid van hunne eischen*") was dit niet haalbaar [31]. Het stadsbestuur had haar steun voor de cavalcade nochtans opgetrokken met 2000 frank, "*voor de premiën aan vreemde maatschappijen om hunne verplaatsingskosten te dekken*" [32]. De stoet werd verdeeld in delen van acht groepen, waartussen telkens een van de Aalsterse muziekmaatschappijen voor de nodige feestmuziek zorgde. Achteraan reden de reclamewagens. Uit de deelname van de muziekverenigingen kunnen we afleiden dat de stoet niet door ieder-

[27] *De Volksstem.*, 13.2.1923
[28] *Het Volk.*, 13.2.1923
[29] *Burgersbelang.*, 4.3.1923
[30] *De Volksstem.*, 13.2.1923
[31] S.A.A., M.A.A., *Verslagen van de zittingen der feestcommissie der stad Aalst.*, Register 1, Vergadering van 12 februari 1924.
[32] S.A.A., M.A.A., *Verslagen van de gemeenteraad van de stad Aalst.*, Register 35, Zitting van 5 februari 1923, fol. 269.

een werd aanvaard. De maatschappij Kunst en Vermaak, het muziek van de christelijke arbeidersbeweging weigerde mee te stappen. "*Onze kristene werklieden zijn tegen alle gemaskerde feesten*", verduidelijkte Het Volk deze beslissing [33]. De politieverordening omtrent het maskeren verbood nochtans nog steeds "*de vermomming met masker, zoodanig dat men onkennelijk is*" [34]. Ook de socialistische muziekverenigingen volgden het voorbeeld van de christelijke werklieden. De katholieke verenigingen 'Al Groeiend Bloeiend' en 'Willen is Kunnen', het liberale 'Les vrais amis constants' en het daensistische 'Tot Heil des Volks' liepen wel mee. Ook fanfares uit Hekelgem, Herdersem en Erembodegem vonden hun weg naar de Aalsterse carnavalstoet. Tijdens de prijsuitreiking op vastenavondmaandag sprak schepen van financiën en secretaris van de jury L. De Smet de deelnemende groepen toe en verwoordde hij, niet zonder enig chauvinisme, het belang van de cavalcade voor de stad: "*De tweede kavalkade welke gisteren door de straten van onze geliefde moederstad wandelde, omzoomd door die duizenden en duizenden toeschouwers, die hunne bewondering en goedkeuringen niet spaarden voor onze wakkere mannen en vrouwen, die zich zoveel moeite en opofferingen hadden getroost voor het verzorgen hunner groepen; die kavalkade zullen alle steden ons benijden, die nochtans sedert jaren zich daarin wilden doen uitmunten en vermaardheid verwierven. Doch, wij weten het, als wij Aalstenaars iets willen dan kunnen we, en niet alleen kunnen we, maar we kunnen het zeer goed. (...) Eendrachtige samenwerking tusschen al de standen onzer geliefde moederstad kan niets anders dan welvaart, voorspoed en vrede stichten voor hare bevolking*" [35].

2.2.2. Het einde van carnaval nabij

De cavalcade van 22 februari 1925 oogde op papier veelbelovend. Het gemeentebestuur had haar steun van 7000 frank behouden, waardoor het feestcomité zonder zorgen de cavalcade kon voorbereiden. Onder de drieëndertig groepen die zich inschreven, waren er twee van buiten het Aalsterse. De verpachting van de standplaatsen van de foor was als gewoonlijk een groot financieel succes. Toen op 4 februari 1923, drie weken voor de geplande cavalcade, burgemeester De Hert overleed, werd Leopold Van Opdenbosch als waarnemend burgemeester aangesteld. Deze stond bekend als een conservatieve katholiek en eiste dat de jaarlijkse verordening op het maske-

[33] *Het Volk.*, 1.3.1924
[34] *De Volksstem.*, 26.2.1924
[35] *De Volksstem.*, 7.3.1924

ren strikt zou toegepast worden. Sinds 1923 werd het maskeren officieel verboden, maar toch oogluikend toegelaten. De nieuwe burgemeester wilde een einde stellen aan dit gedoogbeleid. Het maskeren tijdens de vastenavonddagen werd totaal verboden. Wat de cavalcade betreft, eiste hij dat iedere gemaskerde deelnemer zich vooraf zou laten inschrijven bij de politie. Omdat hierdoor de cavalcade op de helling kwam te staan, belegde Alfred Kelders op 12 februari 1923 een spoedvergadering van het inrichtend comité, waarvan de socialistische schepen A. Marcel toen voorzitter was. De vergadering was van mening in deze omstandigheden de cavalcade beter niet te laten doorgaan. Nog dezelfde avond bezocht een afvaardiging van het comité de waarnemend burgemeester om alsnog tot een oplossing te komen. De burgemeester leek begrip op te brengen voor de inrichters. De volgende ochtend liet de politiecommissaris van de stad aan Kelders weten dat de nieuwe vastenavondverordeningen op bevel van de burgemeester toch dienden toegepast worden. Er leek geen uitweg mogelijk. In de stad ging de geruchtenmolen aan het werk. Carnaval zou niet kunnen doorgaan.

De inrichters van de cavalcade weigerden zich bij de beslissing van de burgemeester neer te leggen. Op maandag 16 februari, minder dan een week voor carnavalzondag, begaf Alfred Kelders zich met een uitgebreide delegatie, bestaande uit afgevaardigden van het feestcomité, de Middenstandsbond en de foornijverheid, naar het schepencollege in het stadhuis. Ze werden ontvangen door waarnemend burgemeester Van Opdenbosch en de schepenen Nichels, Marcel en De Valckeneer. Socialistisch schepen Nichels kon begrip opbrengen voor hun standpunten: "*Had ik moeten optreden als dienstdoend burgemeester en alhoewel geen voorstander van Karnaval, toch zou ik nooit de beslissing genomen door mijn voorganger, veranderd hebben, (...) gezien de onberekenbare schade die er daardoor aan de handel en aan de foorkramers wordt toegebracht. Ik ben dus van gevoelen als overgangsmiddel dit jaar volledig Karnaval toe te staan*". Hij werd hierbij gesteund door oud-voorzitter van het feestcomité Valckeneer en toenmalig voorzitter Marcel. Een kregelige Van Opdenbosch bleek vooral problemen te hebben met de manier waarop in de stoet van 1924 werd gespot met bepaalde gemeenteraadsleden. Kelders repliceerde dat er in de carnavalstoet van Brussel zelfs met de koning wordt gespot: "*Daar ziet men Koning Albert, die zo een man is, Ministers, Burgemeesters, Schepenen, enz. met Subarau en Pit en l'air en een tutuken aan*" [36]. Na wat heen en weer gepraat, verklaarde de burgemeester tot eenieders verbazing dat hij

[36] *Burgersbelang.*, 22.3.1925

reeds vooraleer naar de vergadering te komen aan de politie het bevel had gegeven om toegevend op te treden en alles te laten zoals het jaar voordien. Volgens Recht en Vrijheid betekende dit: "*het maskeren verbieden, om de schandalige verwijtingen te beletten, maar stilzwijgend het toelaten*" [37]. Opgelucht liet het feestcomité aanplakbrieven drukken om het nieuws bekend te maken. In de kranten verschenen advertenties met dezelfde boodschap: "*Aan de bevolking: In tegenstelling met de in omloop gebrachte geruchten en in overeenstemming met het Collegie van Burgemeester en Schepenen zal het karnaval dees jaar gehouden worden zoals voorheen, met toegevend optreden van de politie.*" Het bericht werd ondertekend door F. De Looze, secretaris van het feestcomité, en A. Marcel, voorzitter van het feestcomité en schepen van openbare werken [38].

Waarom bracht burgemeester Van Opdenbosch de cavalcade in gevaar? Was dit gebeurd in overleg met de socialistische coalitiepartner? De bronnen laten hierover geen duidelijkheid bestaan. Wellicht moeten we het gebeurde beschouwen als een samenloop van omstandigheden. Door de dood van burgemeester De Hert kwam de conservatieve katholiek Van Opdenbosch aan het roer, net op het moment dat de socialisten, die steeds tegenstanders van carnaval waren geweest, in de meerderheid zaten. Misschien zagen zij, gemotiveerd door de actie van de waarnemend burgemeester, een mogelijkheid om de organisatoren van de cavalcade een hak te zetten. Het was een publiek geheim dat niet iedereen de grote invloed van de (liberale) Middenstandsbond binnen het feestcomité op prijs stelde. Van Opdenbosch zou na zijn aantreden als dienstdoend burgemeester tegen schepen De Valckeneer gezegd hebben: "*het volk moet ondervinden dat er verandering is en de toegevingen op het stadhuis moeten gedaan zijn*" [39].

De verrassende afloop maakte evenwel dat het feestcomité en vooral de Middenstandsbond als de grote overwinnaars uit de bus kwamen. Zij kregen hun zin, de burgemeester moest inbinden. Binnen het comité vergrootte Alfred Kelders, die de meubelen had gered, zijn invloed. De cavalcade ging uit zoals gepland. Voor het eerst liepen er opvallend veel gemaskerden mee. Ook de publieke opkomst was een meevaller. "*Een overtalrijke menigte verdrong zich in de straten der stad om de kavalkade te zien*", aldus De Volksstem [40].

[37] *Recht en Vrijheid.*, 22.2.1925
[38] *De Volksstem.*, 19.2.1925
[39] J. GHIJSENS en K. BAERT, op.cit., p. 75.
[40] *De Volksstem.*, 24.2.1925

2.2.3. De laatste hindernis (1926)

Het feestcomité had dan wel de veldslag van 1925 gewonnen, in 1926 werden de wapens opnieuw gesmeed. De nieuwe burgemeester, de conservatieve katholiek R. Moyersoen, die sinds jaar en dag bekend stond als een tegenstander van carnaval, was niet van plan van de lijn van zijn voorganger af te wijken (cf. supra). Volgens het schepencollege was de late toelating in 1925 een "*overgangsmiddel*" geweest [41]. Wegens de tegenkanting van het stadsbestuur, besloot het organiserende comité in november de voorbereidingen voor de stoet van 1926 stop te zetten [42]. Eind december werd het feestcomité door haar voorzitter, schepen L. De Smet, officieel ingelicht wat de burgemeester besloten had. Het maskeren werd ten strengste verboden en aan de politie was opgedragen hard op te treden. Door de tegenvallende resultaten van de vorige winterfoor en om van de organisatoren niet het verwijt te krijgen tegen carnaval te zijn werd aan het feestcomité 2500 frank gegeven, "*om ter gelegenheid van vastenavond iets in te richten*". Alfred Kelders protesteerde hevig. Het feestcomité werkte daarop een plan uit dat voor eens en altijd komaf moest maken met de tegenstand binnen het stadsbestuur. Kelders zou samen met de vertegenwoordigers van de vier politieke partijen een onderhoud aanvragen bij de burgemeester. Ze stelden één eis voorop: "*den vastenavond te zien gebeuren gelijk verleden en over twee jaar, tot eenieders voldoening*" [43].

Burgemeester Moyersoen behandelde de eis van het feestcomité op de gemeenteraadszitting van 11 januari 1926. Hij wilde van de raad een antwoord op de vraag: "*Komt er een verbod op het maskeren, en dan moet dit verbod geëerbiedigd worden of wordt het maskeren toegelaten?*". De burgervader kon de dubbelzinnigheid van de voorbije jaren niet langer aanzien en vroeg van de raad duidelijkheid. Liberaal De Windt begreep de hele heisa niet. Daar er in de voorbije jaren nooit problemen waren met gemaskerde personen zou een verbod enkel leiden tot de afschaffing van carnaval, wat een ramp zou betekenen voor de handelaars en neringdoeners. Katholiek schepen Mertens volgde diens mening. De socialist Nichels zag liefst het verbod te maskeren behouden: "*Omwille van de schandige verwijten en*

[41] Burgersbelang., 22.3.1925

[42] S.A.A., M.A.A., *Verslagen van de zittingen der feestcommissie der stad Aalst.*, Register 1, Vergadering van 11 november 1925.

[43] S.A.A., M.A.A., *Verslagen van de zittingen der feestcommissie der stad Aalst.*, Register 1, Vergadering van 24 december 1925.
De politieke vertegenwoordigers waren F. De Looze (kath.), C. Goens (soc.), P. De Hauwere (daens.) en G. De Stobbeleir (lib.).

de walgende beestigheden van vroeger zijn wij de vastenavond vijandig. Kunnen deze vermeden worden, wij zijn niet tegen een deftig vermaak", stelde de socialist. De burgemeester besloot de bespreking in de mening dat het reglement op de vastenavonddagen zonder verandering diende behouden te blijven [44].

Uiteindelijk gaf burgemeester Moyersoen toch toe aan de verzuchtingen van het feestcomité. Om zeker te zijn dat er bij de deelnemende maatschappijen geen enkele was die de negatieve houding het stadsbestuur nog zou aanwakkeren, werden alle groepen verplicht op voorhand hun verkleedkledij en thema bekend te maken. "*Daar ze met geen ander kostuum wilden komen*" werd de vereniging De Verenigde Kaartspelers geweigerd. De groep had als thema het veelbelovende "*Half en half. Van onder vuil, van boven proper*" gekozen, maar kon hiermee bij de leden van het feestcomité op weinig begrip rekenen. Financieel zag het er voor het feestcomité niet rooskleurig uit. De opbrengsten van de winterfoor gingen integraal naar het stadsbestuur. Dit had slechts 2500 frank veil voor het de inrichting van de cavalcade. In 1925 bedroeg de bijdrage nog 7000 frank. Om de nood te lenigen sprongen verschillende verenigingen het comité bij: de Middenstandsbond schonk 1000 frank, de Katholieke Burgersbond beloofde 1000 frank (maar gaf slechts de helft) en de toneelvereniging Het Land van Riem betaalde 50 frank.

De cavalcade bleek weinig hinder ondervonden te hebben van het gekrakeel tussen het feestcomité en de burgemeester. Zevenendertig groepen namen aan de stoet deel. Voor het eerst werden speciale trams ingelegd om inwoners van omliggende gemeenten naar Aalst te brengen. Hoeveel toeschouwers er waren, is onmogelijk in te schatten. Het waren er meerdere duizenden. Het feestcomité, dat hoopte dat alle problemen nu van de baan zouden zijn, bleef ambitieus. Het beloofde voor de vijfde editie nieuwe ideeën uit te werken en meer energie te steken in het lokken van toeschouwers.

Enkele jaren later, in 1931, toen de vraag of het maskeren moest worden verboden al lang geen twistpunt meer was, werd in Burgersbelang smalend op de heisa neergekeken: "*Het ligt niet in onze bedoeling de politieke partijen...of hun vertegenwoordigers te vergelijken met de verklede of gemaskerde karnavalvierders. Ongemaskerd en 't moet daarom geen carnaval zijn, schelden en verwijten die hun tegenstrevers in 't publiek...in openbare zitting. Enfin...St.-Job kent zijn volk. Waar is de tijd, we herinneren dat er heel wat stof in de geburen, ja in 't schepencollege vloog over 't laten*

[44] S.A.A., M.A.A., *Verslagen van de gemeenteraad van de stad Aalst.*, Register 35, Zitting van 11 januari 1926, fol. 421.

maskeren...of ze Prins Karnaval gingen doodknijpen ja of neen! Karnaval moest kapot, afgeschaft, 'n heidense overlevering was 't en wat had het volk daaraan? Niks! Enkele wallebakken...wat ruzie en daarmee basta. Maar 't kan verkeren zei Bredero..." [45].

2.2.4. Carnaval gaat crescendo (1927-1939)

Sinds 1927 leken de problemen met het stadsbestuur van de baan. Nu de cavalcade haar succes had bewezen, waren alle partijen van het opzet overtuigd. In 1933 sprak afscheidnemend voorzitter Alfons Bastiaens, die het comité zes jaar had geleid, zijn voldoening uit over de goede samenwerking in het stedelijk feestcomité: "*Als vrienden, niet als politiekers, werd er steeds, zonder dat er ooit aan stemming werd gedaan, geijverd voor de welvaart der bevolking*" [46]. De goede sfeer werd begunstigd door de minder radicale houding van burgemeester Moyersoen. Deze matigde zijn standpunt en vaardigde verordeningen uit die voor de carnavalisten aanvaardbaar waren: "*De personen die zich gemaskerd, verkleed of vermomd op straat of in openbare plaatsen vertoonen mogen niet drager zijn van stokken of wapens. Niemand mag zich verkleeden op eene manier die kwetsend is voor de zeden, den godsdienst of openbare overheden of van dien aard de openbare orde te storen*". Opvallend was wel het verbod op het leuren of het gooien met confetti [47].

De toelage van het stadsbestuur aan het feestcomité werd in deze nieuwe positieve sfeer in verschillende fasen opgetrokken: van 4000 frank in 1927 naar 8000 frank in 1928 tot 30.000 frank in 1931 en 35.000 in 1936. Ondanks de moeilijke economische en politieke situatie bleven alle partijen achter het carnaval staan. Ook toen in 1933 de socialist Alfred Nichels burgemeester werd, kwamen er geen problemen. Recht en Vrijheid, die eens zo hevig voor het afschaffen van het carnaval had geijverd, was in 1934 één van de fanatiekste propagandamakers en spoorde iedereen aan de vastenavonddagen in de Denderstad door te brengen: "*Hebt ge reeds het Aalstersch Karnaval gezien? Indien ge'r geweest zijt, keert ge voorzeker terug. Zooniet gunt U zelf in deze droeve tijden deze nuttige uitspanning. (...) Een eindelooze stoet van gekostumeerde groepen van meer dan 3000 deelnemers, trekt zingend en dansend door de straten. Beiaardspel, muziek en een groote winterfoor houden de feeststemming hoog. Allen naar Aalst met Carnaval!*" [48].

[45] *Burgersbelang.*, 1.3.1931
[46] S.A.A., M.A.A., *Verslagen van de zittingen der feestcommissie der stad Aalst.*, Register 2, Vergadering van 13 december 1929, 17 maart 1933.
[47] *De Volksstem.*, 23.2.1927
[48] *Recht en Vrijheid.*, 28.1.1934

De verhoging van de financiële steun van het stadsbestuur was nodig door de jaarlijkse stijging van het aantal deelnemende groepen. Daar deze ieder jaar betere voorwaarden wensten, diende het feestcomité nieuwe inkomstenbronnen aan te boren. Sinds 1926 werd hiertoe jaarlijks een handelsbeurs ingericht. Dit initiatief bleek een schot in de roos. De beurs, die meteen circa 19.000 frank in het laatje bracht, werd een levensbelangrijke inkomstenbron en maakte dat het feestcomité, wat de financiën betrof, minder afhankelijk werd van het stadsbestuur. Daarnaast leverde de jaarlijkse verkoop van steunkaarten, de reclamestoet die deel uitmaakte van de cavalcade en het uitgeven van de programmaboekjes heel wat geld op. In 1931 bracht deze vorm van alternatieve financiering om en bij de 8.500 frank op. Ondanks deze inkomsten moest het comité jaarlijks onderhandelen met de groepen om het budget in evenwicht te houden. In 1930, toen het comité van het stadsbestuur 30.000 steun kreeg, bedroegen de uitgaven al circa 50.000 frank. In 1938 waren ze opgelopen tot boven de 80.000 frank. De jaarlijkse cavalcade was voor het feestcomité geen grote bron van inkomsten. Het was eerder de belangrijkste uitgavenbron, waarvoor de opbrengsten van de andere activiteiten van het comité werden aangewend.
Om de concurrentie met andere carnavalsteden aan te kunnen, vernieuwde het feestcomité haar werking. Vooreerst werd meer aandacht besteed aan het maken van publiciteit. Een veelkleurige karnavalaffiche verving de in de vorige jaren gebruikte aanplakbrieven. Dezelfde affiche werd tussen 1927 en 1933 als vast herkenningspunt jaarlijks gebruikt. In 1934 werd door Maurice Derolez een nieuwe affiche ontworpen. Deze bleef in gebruik tot 1957. De affiches werden verspreid over de hele regio, waar ze werden opgehangen in herbergen, gemeentehuizen en stations. De reclamecampagne kreeg nieuwe impulsen toen vanaf 1930 samengewerkt werd met de Nationale Spoorwegen (N.M.B.S.). In 1934 werden 7500 affiches gedrukt en verspreid in alle Belgische spoorwegstations. Sinds 1931 werkte men samen met de Vlaamse Toeristen Bond (V.T.B.) om nog meer mensen te bereiken. De Bond bracht voor de organisatoren op het Keizerlijk Plein tribuneplaatsen aan de man. Een zitje kostte in 1931 twee frank. In 1939 stonden er langs het traject van de stoet al vier tribunes. De V.T.B. verpachtte toen de tribune aan het station. Andere bezoekers, pers, genodigden, stadsbestuur en jury kregen een zitplaats op een van de drie tribunes op de Grote Markt. Sinds 1936 mochten leden van de V.T.B. en Arbeiderstoerisme kosteloos plaats nemen achter de nadarafsluiting op de Grote Markt, vanwaar ze de apotheose van de stoet van dichtbij konden volgen. In 1933 deed de audiovisuele media haar intrede. Toen werd de stoet in opdracht van het feestcomité integraal op film opgenomen door Cinema Palace. De

opname werd door de plaatselijke afdeling van de V.T.B. bewerkt en als reclamefilm verspreid in binnen- en buitenland. In 1934 werd een tweede filmopname gemaakt. De cavalcade werd toen ingeblikt door de Franse filmmaatschappij Movietone. In 1934 werd de media volop ingeschakeld: in zowel dag- als weekbladen verschenen reclameboodschappen. Datzelfde jaar maakte ook het Nationaal Instituut voor Radio (N.I.R.) in haar "*gesproken dagblad*" reclame voor de Aalsterse vastenavondfeesten. Verder maakte de N.I.R. een reportage over de evolutie van het Aalsterse carnaval en zond het een vraaggesprek uit met Alfred Kelders. Sinds 1935 maakte de radio ook onder de taalgrens publiciteit voor de cavalcade.

Het publiciteitsoffensief wierp vruchten af. Jaar na jaar steeg het aantal kijklustigen. In 1927 werden tienduizenden toeschouwers verwacht. Er werden 40.000 programmaboekjes gedrukt. In 1930 bereikte men een voorlopig hoogtepunt. Treinen uit Leuven, Mechelen, Dendermonde, Wetteren en Geraardsbergen brachten 18.000 spoorreizigers naar de carnavalstoet. Voeg daarbij nog eens de reizigers van trams (Oordegem, Assche) en bussen (Haaltert-Kerksken, Asse-Brussel, Oordegem-Gent, Lede Wetteren, Herdersem-Dendermonde) en de velen die verkozen met de eigen wagen te komen, en we mogen besluiten dat carnaval voor Aalst op enkele jaren tijd was uitgegroeid tot een toeristische hoogdag. In 1933 steeg het aantal treinreizigers tot 20.000, in 1934 tot 23.000. Het is zeer moeilijk de publieke opkomst te schatten, zeker omdat de cijfers meestal bekend gemaakt werden door de organisatoren. Deze legden jaar na jaar euforische verklaringen af. In 1932 sprak schepen A. Bastiaens, voorzitter van het feestcomité, tot de deelnemers van de cavalcade: "*Een negental jaren geleden trokken enkele stedelijke groepen en een paar vreemde door de straten, en laat ons zeggen, de menigte die er naar stond te kijken was niet groot. Dat was 't nederig begin van de grote Aalsterse Kavalkade, die nu reeds enkele jaren duizenden vreemdelingen naar de stad lokt*" [49]. Een jaar later werd alle bescheidenheid opzij gezet: "*Aalst heeft Binche ver overtroffen. En wat de kavalkade betreft en wat de volkstoeloop betreft, meer nog: onze stad staat aan de spits van al de steden van ons land waar karnaval wordt gevierd, Aalst heeft zelfs zijn naam van Karnavalstad buiten de grenzen bevestigd*" [50].

[49] *Burgersbelang.*, 18.2.1932
[50] *Burgersbelang.*, 11.3.1933

2.2.5. Op zoek naar vernieuwing.

Naast het commerciële werd ook het inhoudelijke aspect niet uit het oog verloren. Jaar na jaar werden door de organisatoren nieuwe initiatieven gelanceerd. Hierdoor was de cavalcade doorlopend in opbouw en loonde het de moeite om als toeschouwer jaarlijks terug te keren. We zetten de opmerkelijkste initiatieven van het feestcomité op een rij:

- In 1927 werd op vraag van het feestcomité een reuzenpaar vervaardigd. De koppen van het koppel werden ontworpen door Jan Mulder en geboetseerd door Gustaaf Van der Meersch, tegen een vergoeding van 6000 frank. Beide kunstenaars waren verbonden aan de stedelijke kunstacademie. De kledij werd vervaardigd door de meisjes van het weeshuis. De reuzen hadden geen officiële naam. Al snel werden ze door de volksmond Polydoor en Polydora genoemd, naar de figuren die op het einde van de negentiende eeuw meegedragen werden in de liberale stoeten. De poppen waren beiden vier meter hoog. Elke pop werden gedragen door twee personen, die elkaar regelmatig afwisselden. In de loop van de volgende jaren werden nog meer reuzen meegedragen. In 1929 opende het programma van de stoet met het opschrift "*Groote Kavalkade en ommegang der Aalstersche Reuzen en Familie*". Vermoedelijk werd het reuzenpaar vanaf 1929 vergezeld door twee kinderfiguren, een jongen en een meisje [51]. In 1934 kregen ze nieuwe kostuums aangemeten. In 1932 werd de Aalsterse reuzenfamilie uitgebreid met twee nieuwe poppen, met name Majoor Cans en de Kat. Het wijkcomité van de Karmelieten bouwde de reus Majoor Cans, naar Petrus Jacobus Cans (1791-1858), de leider van de Aalsterse Burgerwacht tijdens de revolutiedagen van 1830. De pop werd gebouwd door Oscar en Camiel

[51] *De Volksstem.*, 5.2.1929
J. Ghijsens en K. Baert beweren in hun werk dat het kinderpaar sinds 1927 het ouderpaar begeleidde. Dit lijkt ons zeer onwaarschijnlijk. Op fotomateriaal uit 1927, waarop het trommelkorps voor de reuzen poseert, staan slechts twee reuzen afgebeeld. Bovendien zegt Alfred Kelders in een vraaggesprek verschenen in Burgersbelang (24.2.1934): "*...Reus en Reuzin, die in 1927 de Kavalkade openden...*". Wellicht kwam het kinderpaar de ouders vervoegen in 1929, misschien al in 1928. Vermoedelijk in 1931, werd het meisje vernield toen "*un serviteur trop chargé de bière*" met pop en al tegen een verloren gelopen straatlantaarn botste en onzacht in aanraking kwam met de Aalsterse straatstenen. Op een foto uit 1934 wordt het reuzenpaar enkel vergezeld door een jongetjesfiguur. Deze werd door de Aalstenaars Polydoorken of Kindeke Baba genoemd en kwam aan zijn einde tijdens de cavalcade van 1949, toen hij door een rukwind werd geveld. Zie ook: J. GHIJSENS en K. BAERT, *op.cit., p. 78, p. 98 en foto's 17 en 21*

Rogghé, leden van de Vereenigde Bulten en zonen van Hippoliet Rogghé die in 1889 de creatie van de Polydoorkensfamilie en het liberale Ros Beiaard op zich nam. De Kat werd gemaakt door Maatschappij De Kat, het comité van de wijk rond het Vredeplein. De vereniging hoopte door de deelname van De Kat, het symbool van de wijk, meer aandacht te krijgen voor de Kattenkermis, het jaarlijkse wijkfeest dat in 1929 dreigde teloor te gaan.

- Sinds 1927 werd de stoet geopend door een trommelkorps, dat voor deze taak door het feestcomité werd opgericht. "*Het feestcomiteit zorgt voor de kledij, ge werkt mede aan het opluisteren van den stoet en voor loon, de dankbaarheid van het feestcomiteit en van het Aalstersch publiek*", meldde De Volksstem [52]. Het korps droeg kostuums in de stadskleuren en stond onder leiding van Tamboer-Majoor Jozef Callebout.
- In 1930 werd tijdens de stoet een danswedstrijd ingericht. De deelnemende groepen dienden op de Botermarkt, de Houtmarkt en het Vredeplein een vooraf ingestudeerde dans uit te voeren die, om de stoet niet te stremmen, maximum tien minuten mocht duren. Omdat het initiatief de stoet vertraagde, kreeg het in de cavalcade van 1931 geen vervolg.
- In 1932 werd, in een poging de talrijke bezoekers langer in de stad te houden, op vastenavondzondag omstreeks 18.00u een lichtstoet georganiseerd. Het initiatief, dat financieel gesteund werd door de foorkramers, zorgde voor een unieke sfeer in de binnenstad. Begeleid door de reuzen trokken leden van de twee Aalsterse verenigingen van Gilles met fakkels door de straten. Op de hoeken van de straten zorgde Bengaals vuur voor een feeëriek schouwspel. De stoet beleefde haar hoogtepunt op de Grote Markt, waar de Aalsterse Gilles een rondedans deden en een vuurwerk de festiviteiten afsloot. Het initiatief werd in 1933 herhaald.
- In 1933, ter gelegenheid van de tiende cavalcade georganiseerd door het feestcomité, reed voor het eerst sinds de Eerste Wereldoorlog een Ros Beiaard door de straten van de stad. Het dier was eigendom van de Ros Beiaardvrienden uit Sint-Gillis-Dendermonde en werd één van de blikvangers van het Aalsters carnaval tijdens de jaren dertig.
- Om het Aalsterse karakter van het carnaval te verhogen, schreef het Stedelijk Studiecomité voor Openbare Feesten, met de geldelijke steun van de V.T.B., in 1933 een liedjeswedstrijd uit. Jaar na jaar was het aandeel vreemde groepen in de Aalsterse cavalcade immers toegenomen. De wedstrijd bestond uit twee delen. In oktober bekroonde men de beste liedjestekst die tegen december op

[52] *De Volksstem.*, 13.2.1927

muziek werd gezet. Het winnende lied werd vereerd met de titel 'officieel carnavallied'. De jury stond onder voorzitterschap van Marnix Gijsen. In 1933 won "*Het Aalstersch Karnavallied*" van dichter Willem Gijssels. De auteur ontving hiervoor 500 frank. Enkele componisten kregen de opdracht het stuk op muziek met een "*inslaande, niet al te lastige doch ook niet banale wijze, in de toon die het onderwerp vereist*". De jury kreeg vijfendertig inzendingen toegestuurd, maar was van mening dat geen enkele voldeed. De liedjeswedstrijd werd in de volgende jaren niet meer georganiseerd.

2.3. Het stedelijk feestcomité en de Aalsterse middenstand

Van bij de oprichting van het feestcomité was de Middenstandsbond via de leden van Aalst-Voorwaarts goed vertegenwoordigd. Kelders werd feestbestuurder en De Stobbeleir schatbewaarder. Uit meerdere bronnen blijkt dan ook dat zij hun doel, het activeren van de Aalsterse handel, tot hoofddoel van de stedelijke feestcommissie konden maken. Nog voor de strubbelingen van 1925 en 1926 werd het comité er zich van bewust dat ze naar bijkomende inkomstenbronnen dienden te zoeken. De carnavalorganisatoren waren immers in grote mate afhankelijk van het financieel beleid van het wispelturige stadsbestuur, wat in tijden van onzekerheid in het nadeel van de organisatie zou spelen. De voornaamste doelgroep voor het werven van externe fondsen werden de handelaars en neringdoeners van de stad, die er alle belang bij hadden dat de cavalcade jaar na jaar werd georganiseerd. Om de inzameling van sponsorgelden te vereenvoudigen werd in oktober 1924 op voorstel van Alfred Kelders en naar het voorbeeld van andere carnavalsteden de vereniging Alost Attractions opgericht. De leden ervan "*zouden eene jaarlijksche som betalen en in het bezit gesteld worden van eene kaart dit lidmaatschap vermeldend*" [53]. Het hoeft dan ook niet te verwonderen dat Kelders in februari 1925, toen het er naar uitzag dat de cavalcade zou tegengehouden worden door dienstdoend burgemeester Van Opdenbosch, bij zijn bezoek aan het stadhuis de steun kreeg van een grote delegatie handelaars en neringdoeners. Het lidmaatschap van Alost Attractions maakte dat ze investeerders geworden waren. Een betrokken partij die als een machtige lobbygroep achter de organisatoren stond, en van wie de organisatoren al snel financieel afhankelijk zouden worden.

[53] S.A.A., M.A.A., *Verslagen van de zittingen der feestcommissie der stad Aalst.*, Register 1, Vergadering van 30 oktober 1924.

Van bij het begin kon het stedelijk feestcomité immers voor haar stoet op de geldelijke steun van heel wat Aalsterse bedrijven en verenigingen rekenen. In 1927 verscheen in De Volksstem een lijst van "*maatschappijen of privaat personen die tot het wellukken der Kavalkade een geldelijke of materiële ondersteuning verleenden*". De belangrijkste mecenassen waren de middenstandsorganisaties. Onder meer de Middenstandsbond van Aalst en Omliggende, het S.V. Burgershuis, het Syndicaat der Vereenigde Vleeschouwers van Aalst en Omliggende en de Vereenigde Pasteibakkers. Verder waren er aanzienlijke giften van brouwerijen (De Blieck & Zonen, Gebroeders Burry, De Gheest) en banken (Banque d' Alost, Banque Centrale de la Dendre, Gentsche Bank van Handel en Nijverheid). Ook verschillende wijkcomités steunden jaarlijks het carnavalgebeuren. Sinds 1929 werden alle carnavalgroepen aangespoord om, in samenwerking met Alost Attractions dat intussen was herdoopt in Aalst Feestelijkheden, in de weken voor de cavalcade in alle straten van de stad geldomhalingen te doen ten voordele van de stoet. De groepen kregen in ruil 10% van het door hen ingezamelde bedrag. Er deden zich bij deze vorm van financiering enkele moeilijkheden voor, waardoor werd beslist om een dergelijke manier van fondsenwerving niet meer te herhalen. Voortaan werd een vaste bode uitgezonden die voor het feestcomité de steungelden ophaalde. In 1929 werd alleen al bij de neringdoeners, het steungeld van de brouwerijen niet inbegrepen, meer dan vierduizend frank opgehaald. Men deed overigens niet enkel een beroep op herbergiers en handelaars, iedereen werd aangespoord een duit in het zakje te doen: "*De bevolking, het Aalschterse volk, dat van Karnaval leeft, zal willen meehelpen tot wellukken van den Karnavalstoet. De brouwers, de herbergen, de neringdoeners, iedereen wie kan, zal een vrijwillige storting doen op de postcheckrekening van het feestkomiteit der stad Aalst. Iedereen is vrij te storten naar beliefte. Iedereen zal iets willen storten, hoe gering ook*" [54]. Handelaars die iets extra wilden doen, kregen de mogelijkheid om in de stoet via reclamewagens publiciteit te maken. In 1926 bedroeg de basisprijs vijf frank per wiel, met een minimum van tien frank. Een jaar later werd de prijs vastgesteld op twintig frank per rijtuig. Het toelaten van reclamewagens werd een succes. Na verloop van tijd dienden de organisatoren zelfs maatregelen te nemen om het aantal rijtuigen in te perken. Hiertoe werd in 1934 het bedrag voor deelname opgetrokken tot honderd frank per wagen. De belangrijkste bedrijven die jaarlijks met een praalwagen aan de cavalcade deelnamen waren de brouwerijen. In 1938 betaalde de firma De Winter, een

[54] *De Volksstem.*, 18.1.1931

bedrijf in carnavalartikelen, 1000 frank om met twee praalwagens aan de stoet deel te nemen.

De handelaars en herbergiers mochten in ruil voor hun steun op een wederdienst van het organiserend comité rekenen. De organisatoren, die zich in 1933 "*het verschaffen van meerdere inkomsten aan de lastenbetalers door het inrichten van feesten*" als belangrijkste doel stelden, probeerden zoveel mogelijk partijen tevreden te stellen [55]. De steunende herbergiers kregen op carnavalzondag een van de deelnemende carnavalgroepen toegewezen. De groepen werden verplicht dit café te gebruiken als uitvalsbasis tijdens carnavalzondag. De vereniging werd er voor de stoet opgevangen en kon er na de ommegang een maaltijd nuttigen. Het systeem was voor de steunende cafébaas de garantie voor een vol huis, heel wat sfeer en een aanzienlijke omzet. Zelfs in het crisisjaar 1933 hadden de herbergiers en handelaars weinig te klagen. De Aalsterse handelaars verkregen in 1938 van het stadsbestuur dat enkel zij tijdens de cavalcade spijs en drank aan de man mochten brengen. Het feestcomité had het leuren door handelaars van buiten de stad reeds aangeklaagd in 1935.

Daar ze geen rechtstreekse vertegenwoordigers in het feestcomité hadden, probeerden dekenijen en wijkcomités, in naam van hun handelaars en neringdoeners, jaarlijks het organisatiecomité te beïnvloeden bij het uitstippelen van het traject van de stoet en de aanduiding van de startplaats. Het sprak voor zich dat de organisatoren de wijken die via de steunlijsten heel wat geld opbrachten niet links lieten liggen. Officieel werd er aan de vraag van de handelaars niet toegegeven. "*De wegwijzer zal door de leden van het komiteit, buiten inmenging van de anderen opgemaakt worden*", klonk het in 1930 [56]. Om meer invloed in het feestcomité te krijgen probeerde het Verbond van Herbergiers sinds 1935 een afgevaardigde in het feestcomité te loodsen. In 1938 werden de pogingen door het feestcomité afgewezen. De feestcommissie stelde aan de vraag van de Herbergiersbond niet te kunnen voldoen daar er in het comité enkel afgevaardigden van culturele verenigingen en vertegenwoordigers van de politieke partijen zetelden. Fijntjes werd hierbij opgemerkt dat de bond nooit een financiële bijdrage aan de cavalcade had geleverd.

[55] S.A.A., M.A.A., *Verslagen van de zittingen der feestcommissie der stad Aalst.*, Register 2, Vergadering van 13 december 1929 en 17 maart 1933.

[56] S.A.A., M.A.A., *Verslagen van de zittingen der feestcommissie der stad Aalst.*, Register 2, Vergadering van 28 november 1930.

2.4. *De carnavalgroepen*

Het uitzicht van de cavalcade werd bepaald door de deelnemende groepen en hun kleurige kostuums. De stoet van 1923 werd bevolkt door zevenentwintig carnavalgroepen. Met het succes steeg jaar na jaar ook het aantal deelnemende carnavalverenigingen. In 1929 werd de kaap van veertig gerond. In 1932 waren er al meer dan zestig. Het hoogtepunt werd bereikt in 1938 toen niet minder dan negenentachtig groepen aan de cavalcade deelnamen. In de laatste cavalcade voor de Tweede Wereldoorlog liepen er nog eenentachtig groepen mee. De stijging van het aantal groepen had een stijging van het aantal deelnemers voor gevolg. In 1928 bedroeg het aantal carnavalisten in de stoet ongeveer duizend vijfhonderd. In 1930 overschreed men de tweeduizend, in 1935 de drieduizend vijfhonderd. In 1938 namen er meer dan vierduizend carnavalsvierders aan de stoet deel. Opvallend en weinig bekend is het kleine aandeel van de Aalsterse carnavalsverenigingen in de Aalsterse carnavalstoeten tijdens het interbellum. In 1923 waren alle deelnemende groepen afkomstig uit de stad en haar omgeving. In 1927 daalde dit tot drieëntwintig op eenendertig. In de jaren dertig speelden de Aalsterse carnavalisten een steeds kleinere rol. In 1931 namen nog eenentwintig Aalsterse groepen aan de stoet deel. In 1932 en 1933 daalde dit aantal tot zeventien verenigingen uit de stad en omgeving. In 1934 bedroeg het aandeel negentien op zesenzestig.

De Aalsterse groepen uit de eerste stoeten waren gelegenheidsgroepen, gevormd door leden van allerhande verenigingen en organisaties uit de stad. Hierbij waren zowel middenstandsorganisaties en wijkcomités als sportclubs en toneelverenigingen. De meeste namen deel onder hun eigen naam. Na verloop van tijd noemden ze zich naar het thema dat werd uitgebeeld. Zo ontstonden groepen als De Lustige Boeren, De Exentrieken, De Slecht Gekleeden, De Gesdoikers en De Gangsters. In de stoet bestonden de meeste groepen uit een deel gekostumeerden en een deel muzikanten, die de groep begeleidden.

De vreemde groepen kwamen uit carnavalsteden uit het hele land. De belangrijkste leveranciers waren Brussel, Mechelen, Leuven, Gent, Wetteren, Oudenaarde en Dendermonde. Tegen het einde van de jaren dertig steeg het aandeel van de Waalse groepen. In 1937 namen voor het eerst twee buitenlandse groepen uit de Franse gemeenten Escaudin en Halluin aan de cavalcade deel. Tegelijkertijd zochten steeds meer Aalsterse groepen hun geluk buiten de stad. Zo kaapte in 1928 de groep De Spanjaards de eerste prijs weg in de halfvastenstoet van Leuven. Jaar na jaar werd het feestcomité door verschillende organisaties uit andere steden verzocht informatie over de Aalsterse groepen door te geven, teneinde hen naar hun stoeten te lokken.

De carnavalgroepen kregen in ruil voor hun deelname per deelnemer een vergoeding. Daarbovenop werden onder de beste groepen premies verdeeld. De vergoeding bedroeg tot 1926 tien frank en werd het jaar nadien wegens geldgebrek verlaagd tot zeven frank per persoon. Sinds 1930 diende het feestcomité met de groepen over hun deelname te onderhandelen. Ze konden het nieuwe voorstel van de commissie, dat inhield dat bij het toekennen van de vergoeding een onderscheid werd gemaakt tussen deelnemers met een oud en deelnemers met een nieuw kostuum, niet aanvaarden. Dit voorstel bepaalde de vergoeding op respectievelijk zeven en een halve en tien frank. Een jaar later boden de organisatoren maar vijf en acht frank. Het geldtekort van het stedelijk feestcomité zorgde mee voor het steeds minder deelnemen van Aalsterse groepen aan de cavalcade. Toen in 1932 de Aalsterse groepen voor 12,5 frank per deelnemer plus een treinvergoeding aan de Gentse carnavalstoet konden deelnemen, was voor de meeste de keuze immers snel gemaakt. Wat volgde waren harde onderhandelingen over een vaste vergoeding per groep. Voor het feestcomité werd meteen duidelijk dat men over meer geld diende te beschikken, wilde men de Aalsterse cavalcade van de ondergang vrijwaren.

Naast de vaste vergoeding maakte elke groep kans op een behoorlijke som prijzengeld. Aanvankelijk was het prijzengeld gelijk aan de som die het comité door het stadsbestuur werd toegewezen. Door het werven van sponsors en de verkoop van steunkaarten slaagde het comité erin haar prijzenpot op enkele jaren tijd aanzienlijk te verhogen. In 1930 bedroeg de prijzenpot veertigduizend frank. In 1935 was dit bedrag opgelopen tot zeventigduizend frank. In 1939 werd een recordbedrag van honderdduizend frank onder de winnende groepen verdeeld. De prijzen werden toegekend door een jury, die langs de stoet stond opgesteld. Bekendste juryleden waren schepen Lode De Smet, stadsbouwmeester Triphon De Smet, kunstschilder Jan Van Malderen en de historici Petrus Van Nuffel en Valerius D'Hondt. Vaak konden de Aalsterse groepen zich niet verzoenen met de uitslag van de jury die volgens hen de vreemde groepen bevoordeelde. In 1931 eisten ze bij het feestcomité de aanstelling van een jury, vreemd aan de stad, teneinde op gelijke voet beoordeeld te worden. Op de eis werd niet ingegaan.

Opvallend was dat Aalst in het interbellum twee Aalsterse gillesverenigingen kende. De gilles was immers een typische Waalse carnavalfiguur. Het voorkomen van de gilles in Aalst was een gevolg van de politiek van het feestcomité dat bij de organisatie van de eerste stoeten werkte naar het voorbeeld van andere steden, waaronder Binche. In december 1926 richtte het feestcomité zich tot de Aalsterse groepen met de vraag een Aalsterse carnavalsfiguur te cre-

Verleden Zondag was Aalst in feest, ter gelegenheid van zijn beruchten Karnavalstoet, die een overweldigenden bijval had. — Links: De l plukkers van Brazilië, een mooie groep, die zeer opgemerkt werd. Rechts: Kleuters, tijdens het uitvoeren van hun dans voor de jury

Links: Een jachttrofee, die door zijn schilderachtigheid veel belangstelling oogstte. Midden: Een leuk orkest, dat den stoet opvroolijkt Rechts: De lokomotief uit 1830 was ook op post!

Links: De Reus en Reuzin waren natuurlijk ook van de partij. Rechts: Aalst heeft ook zijn „Gilles", die in pracht en plezier met deze van Binche wedijveren.

uit *ABC geïllustreed Weekblad*, nr. 6, 5 maart 1933 (verzameling M. Uyttersprot)

ëren, "*een kostuumtype*", naar het voorbeeld van de Gilles van Binche [57]. Door Eendracht veel Vermaak, een Aalsterse carnavalvereniging die 1923 werd opgericht en in 1924 voor het eerst aan de cavalcade deelnam, nam de oproep ter harte en verscheen in de stoet van 1927 als "*De Gilles van Binche*" [58]. Ze waren verkleed naar het evenbeeld van hun Waalse collega's, al droegen ze in de beginjaren papieren hoeden. In 1930, toen de vereniging al meer dan vijftig leden telde, werd de vereniging herdoopt in "*De Ware Gilles*". Gefinancierd door de vele optredens buiten de stad, konden de gilles in deze periode hun papieren hoeden vervangen door de typische hoofddeksels met struisvogelveren. Stichter-voorzitter van de vereniging was August De Man. Intussen werd in de Denderstad een tweede gillesmaatschappij opgericht. Ook de in 1924 opgerichte groep "*De Slecht Gekleedde*" gaf immers gehoor aan de vraag van het feestcomité. Zij verkleedden zich in "*Ajuingilles*" en namen zo van 1927 tot 1933 deel aan de Aalsterse cavalcade. Hun kostuum was net als dat van "*De gilles van Binche*" afgeleid van de Waalse groep, hoewel ze meer aandacht besteedden aan hun Aalsterse afkomst. Het kostuum was bezet met rode en zwarte leeuwen, met sterren en met een groot wapenschild van Aalst en was afgewerkt met rood en witte banden. Als hoofddeksel droegen ze een muts in Ajuinvorm, sinds 1929 versierd met een rode en witte pluim. De jongens droegen een broek, de meisjes een rok. Deze figuur sloeg aan bij de organisatoren. Op de officiële affiches die de cavalcade aankondigden, zowel die van 1927 als die van 1934, stonden de Ajuingilles afgebeeld.

De beide gillesverenigingen konden bij het feestcomité rekenen op een voorkeursbehandeling. Ze kregen bij hun deelname aan de stoet aanzienlijk hogere vergoedingen dan de andere Aalsterse groepen. Het feestcomité kwam tussen voor de aankoop van de traditionele appelsienen die door de gilles tijdens de stoet werden uitgegooid. Verder kregen ze een vergoeding voor het onderhoud van het muziekkorps dat hen begeleidde. In 1936 kwam het tussen het feestcomité en "*De Ware Gilles*" tot een hoogoplopende ruzie, toen het feestcomité eenparig besliste "*dat de Ware Gilles in de toekomst aan gelijke voorwaarden dan die van de plaatselijke groepen*" zouden worden aangeworven. Daar het comité hiermee een eerder overeengekomen afspraak schond dreigden de gilles niet deel te zullen nemen aan de cavalcade [59]. Het comité was niet onder de indruk en liet

[57] S.A.A., M.A.A., *Verslagen van de zittingen der feestcommissie der stad Aalst.*, Register 1, Vergadering van 28 december 1926.

[58] S.A.A., M.A.A., *Verslagen van de zittingen der feestcommissie der stad Aalst.*, Register 1, Vergadering van 12 februari 1924.

[59] Tijdens de vergadering van 9 januari 1936 werden de Ware Gilles aangenomen voor de gebruikelijke 750 plus 100 frank. Een maand later werd op deze beslissing teruggekomen.

verstaan dat de Ware Gilles niet onmisbaar waren. "*Het Komiteit is vrij vreemde Gilles maatschappijen aan te werven*", liet men verstaan. Er waren immers genoeg Gillesmaatschappijen, onder meer in La Louvière, die wel bereid waren te komen. Beide partijen bleven bij hun standpunt. De stoet van 1936 moest het voor het eerst sinds 1927 zonder de Gilles stellen. De Ware Gilles reageerden ontgoocheld in een persbericht: "*Aan de Heeren neringdoenden, herbergiers en allen die de Kavalkade steunen, oordeelt zelf over de daad van 't Feestbestuur van Aalst, tegenover een groep waarop de stad Aalst zou moeten fier zijn, temeer daar deze groep van in het begin het hare heeft bijgebracht tot grootmaking der Kavalkade van Aalst*" [60].

2.5. De vastenavondfoor

De winterfoor, die sinds 1923 tijdens de vastenavonddagen werd georganiseerd, speelde in het succes van de carnavalfeesten een belangrijke rol. Hoewel de kermis door het feestcomité werd georganiseerd, kwamen de inkomsten ervan in handen van het stadsbestuur. "*Dat er van die som een deel gebruikt wordt om volk naar de stad te lokken, door het inrichten van een carnavalstoet, is maar billijk*", vond De Volksstem in 1924 [61]. In die tijd gaf de stad aan de inrichters van de stoet 7000 frank steun. Daartegenover stonden om en bij de 37.000 frank inkomsten van de winterfoor. In 1925 viel de opbrengst, mede door het optreden van dienstdoend burgemeester Van Opdenbosch, terug tot 15000 frank. Vandaar dat het stadsbestuur in 1926 amper 2500 frank voorzag voor de inrichting van feestelijkheden tijdens de carnavaldagen. Met 21.500 frank bracht de foor veel meer op dan voorzien, wat betekende dat het stadsbestuur een winst van 19.000 frank opstreek. In 1931 werd de opbrengst van de winterfoor op dertig à veertigduizend frank geraamd en werd de vraag vanuit het feestcomité om over de pachten van de foor te mogen beschikken steeds luider gesteld. Het stadsbestuur begreep de houding van de feestcommissie en verhoogde tussen 1929 en 1933 haar toelage van 10.000 naar 35.000 frank. Vermoedelijk stegen ook de inkomsten voor het stadsbestuur, waardoor de winterfoor een zeer belangrijke inkomstenbron voor de stad bleef en onmisbaar werd.

De opening van de winterfoor betekende ieder jaar opnieuw de start van de vastenavondfeesten en ging gepaard met de nodige festiviteiten. Onder begeleiding van de harmonie 'Les vrais amis constants' bezochten de leden van het feestcomité op de eerste kermisavond de verschillende foorpleinen. In 1926 bestond de vastena-

[60] J. GHIJSENS en K. BAERT, *op.cit.*, p. 144. Helaas ontbreekt de bronvermelding.
[61] *De Volksstem.*, 15.1.1924

vondfoor, die stond opgesteld op de Grote Markt, de Graanmarkt, de Koolmarkt en het Esplanadeplein, uit tientallen attracties en kramen waaronder een zwiermolen, een bonaventura, een autodroom, een fototent, een rodelbaan, een spiegelpaleis, schommels, paardenmolens en talrijke kramen waar lekkernijen als oliebollen, wafels en banket werden verkocht. In 1927 beleefde de winterfoor met de komst van de "*Radiocar*", een botsautootjeskraam, een Belgische première.

De winterfoor diende over het algemeen de sluitingsuren van de dansgelegenheden te volgen en moest om 1.00u sluiten. Op vastenavonddinsdag en de eerste zondag van de vasten sloot de foor omstreeks middernacht. De verpachting van de standplaatsen gebeurde tijdens een openbare zitting waarbij de plaatsen aan de hoogste bieder werd toegewezen. Dat de inkomsten jaar na jaar stegen, betekende dat de foorkramers de jaarlijkse carnavalfeesten met veel vertrouwen tegemoet zagen. Veel risico liep men niet. Wanneer de opbrengsten zwaar tegenvielen, was de stedelijke overheid bereid de foorkramers te vergoeden.

2.6. Liefdadigheidsinitiatieven

Sinds de eerste cavalcade van 1923 werd door de deelnemende groepen aan liefdadigheid gedaan. Gemotiveerd door het feestcomité verkochten zij niet enkel steunkaarten ten voordele van een goed doel, ook tijdens de stoet werd met bussen rondgegaan. Verder werden ook de parkeergelden tijdens vastenavondzondag aan het goede doel besteed. Het liefdadigheidsaspect speelde bij de cavalcades een belangrijke rol. De stoeten werden in de jaren dertig in aankondigingen dan ook "*liefdadigheidscavalcades*" genoemd [62]. De verschillende organisaties die door de cavalcades tijdens het interbellum gesteund werden, waren de Na-Oorlogse Liefdadigheidswerken ten voordele van Invalieden en Oorlogswezen (1923, 1924, 1931), de slachtoffers van de overstroming van de Dender in Gijzegem en Dendermonde via het Rode Kruis (1926 en 1928), de wezen, ouderlingen en ongeneesbaren van de stad (1927, 1929, 1930) en het Nationaal Werk ter bestrijding van de Tering, Dispensarium van Aalst (1925, 1933, 1934). Verder waren er jaarlijks carnavalgroepen die hun prijzengeld aan het goede doel afstonden. Sinds 1935 werden de parkeerterreinen aan de rand van de stad uitgebaat door de Invaliedenbond [63]. Een andere vorm van liefdadigheid was het gratis openstellen van enkele attracties op de winterfoor voor de jongens en meisjes van het stedelijke weeshuis [64].

[62] *Recht en Vrijheid.*, 28.1.1934
[63] *Burgersbelang.*, 17.3.1935
[64] *De Volksstem.*, 16.2.1923

2.7. Vastenavondbals en danspartijen

Het is onmogelijk alle activiteiten die zich rond de cavalcade en de winterfoor ontwikkelden op te sommen. Door het immense succes werden immers in zowat alle zalen en herbergen van de stad door verschillende verenigingen en particulieren activiteiten georganiseerd. Enkele van deze feestelijkheden groeiden door hun uitstekende organisatie en uitstraling uit tot belangrijke trefpunten voor de Aalsterse carnavalisten. Andere activiteiten, zoals toneelvoorstellingen en familiefeesten, werden niet meer tegen het vastenavondplezier georganiseerd. Ze maakten voortaan deel uit van een brede waaier van carnavalactiviteiten.

3. Alfred Kelders, ereburger van de carnavalstad

Toen in 1940 de Tweede Wereldoorlog uitbrak, werden de carnavalfeesten enkele jaren onderbroken. Deze rustpauze betekende ook het einde van de feestactiviteiten van Alfred Kelders, sinds jaar en dag feestleider van de stad. Zijn afscheid werd getekend door het nodige politieke getouwtrek, een sport die in Aalst als vanouds naar hartelust werd beoefend. In april 1945 werd hij door het stadsbestuur alsnog op passende wijze in de bloemetjes gezet: Alfred Kelders kreeg wegens bewezen diensten het ereburgerschap van de stad aangeboden.

3.1. Het einde van een tijdperk

De laatste cavalcade voor de Tweede Wereldoorlog verliep niet in dezelfde ongedwongen sfeer die eens zo eigen was aan carnaval. De oorlogsdreiging, die door de mobilisatie van september 1938 enkel nog werd versterkt, drukte haar stempel op de feestvreugde. Het organiserend comité had nochtans kosten noch moeite gespaard. De prijzenpot bereikte met honderduizend frank een vooroorlogs hoogtepunt. De stoet kon zich verheugen in de aanwezigheid van provinciegouverneur Fredericq en koninklijk commissaris Camu. Toch daalde het aantal deelnemende groepen voor het eerst sinds 1927 aanzienlijk. In de hand gewerkt door het slechte weer viel ook de publieke opkomst tegen. Amper 1200 bezoekers vonden de weg naar Aalst met de trein. Men schatte het aantal kijklustigen langs het traject van de stoet op twintigduizend. In de cavalcade kwam de wereldpolitiek regelmatig voor: de Engelse eerste minister Chamberlain, de held van de Conferentie van München, was opvallend goed vertegenwoordigd. Op de gevel van het lokaal der Aalsterse communisten waren voor de gelegenheid slogans tegen de onderdrukking van het proletariaat en tegen de politieke tegenstanders gekalkt.

In de maanden die volgden werd het hele stedelijke leven beheerst door de internationale gebeurtenissen. Nazi-Duitsland joeg de buurlanden de daver op het lijf. In maart 1939 vielen de Duitse troepen, ondanks de akkoorden van München, Tsjechoslowakije binnen. Een maand later zegde Duitsland zijn verdrag met Polen op. Vanaf september was ook het Belgische leger op voet van oorlog, al bleef de regering zich aan zijn onafhankelijkspolitiek vastklampen. België had zich sinds 1936 neutraal opgesteld en hoopte zich zo buiten het dreigende wapengekletter te houden. In deze sfeer achtte de socialistische burgemeester Alfred Nichels het niet gepast aan de voorbereidingen van carnaval 1940 te beginnen. Na schriftelijke contacten met het stadsbestuur van de Waalse carnavalstad Binche nam hij noodzakelijke maatregelen. In De Volksstem verscheen de voorzichtige mededeling dat "*gezien de tijdsomstandigheden die wij thans beleven, het niet geraadzaam is zich met de aanstaande vastenavonddagen te verkleden of te maskeren. (...) De dansgelegenheden (bals, enz.) mogen evenwel gehouden worden, doch mits inachtneming van het zelfde voorbehoud (geen verkleding of maskeren)*" [65]. Op 19 januari 1940 volgde de gemeenteraad haar burgemeester en werd officieel besloten "*tengevolge van de internationale moeilijkheden en van den weerslag op den binnenlandschen toestand, (...) den vermaarden Carnavalstoet van 1940 niet te laten doorgaan en alle feestelijkheden der gemaskerden en verkleedden te verbieden. (...) Het plaatselijke Carnavalfeest wordt afgeschaft gedurende den tijd van het aanhouden van de internationale verwikkelingen*" [66]. Een omzendbrief van Minister van Binnenlandse Zaken Arthur Vanderpoorten bekrachtigde deze maatregelen op 31 januari 1940. Het doel van dit ministeriële initiatief was niet zozeer het voorkomen van mogelijke ongeregeldheden, maar te zorgen "*dat het Carnaval geen aanleiding kunne geven tot eenige daad, welke de neutraliteit en de belangen van het land in gevaar zou kunnen brengen*" [67]. Carnaval werd even het zwijgen opgelegd. Na de oorlog zou Aalst de draad met het vooroorlogse carnaval opnieuw opnemen en met de hulp van een groeiend aantal Aalsterse vrijwilligers haar status als belangrijkste carnavalstad van het land meer dan bevestigen.

[65] *De Volksstem.*, 4.1.1940

[66] S.A.A., M.A.A., *Verslagen van de gemeenteraad van de stad Aalst.*, Register 37, Zitting van 19 januari 1940, fol. 324.

[67] Geciteerd uit het 'Rondschrijven aan de Heeren Burgemeesters, Brussel, 31 januari 1940' van Minister Arthur Vanderpoorten, Gepubliceerd in: J. GHIJSENS en K. BAERT, op.cit., p. 214.

3.2. Alfred Kelders wordt ereburger van Aalst

Op vastenavondzondag 19 februari 1939 stelde burgemeester Alfred Nichels voor Alfred Kelders, al twintig jaar de drijvende kracht achter het stedelijk feestcomité, te belonen voor zijn lange staat van dienst. Hij suggereerde de feestbestuurder voor zijn jarenlange inzet en zijn door iedereen gewaardeerd organisatiewerk ereburger van de stad te maken.

Zoals we reeds aantoonden speelde Kelders bij de ontwikkeling van Aalst als carnavalstad tijdens het interbellum een zeer belangrijke rol. Ook voor 1923 had de man al heel wat verwezenlijkt. Alfred Kelders werd geboren in 1874 en maakte als jonge beenhouwer uit de Kattestraat de politieke strijd op het einde van de negentiende eeuw van dichtbij mee. Als zestienjarige werd hij lid van het Koninklijk Letter- en Toneelkundig Gezelschap 'Voor Taal en Vrijheid', een Vlaamsgezinde toneelvereniging die sinds 1897 het liberale hoofdkwartier Graaf van Egmond als lokaal had. Kelders was lid van verschillende culturele verenigingen en nam er verschillende bestuursfuncties waar.

In 1902, hij was toen achtentwintig jaar oud, verwierf Kelders faam als stichter van het Syndicaat der Vereenigde Vleeschhouwers, afdeling Aalst. Gedurende 28 jaar bleef hij secretaris van de vereniging. Vanuit deze functie werd hij de drijvende kracht achter gelijkaardige bonden verspreid over het hele land. Tijdens de Eerste Wereldoorlog werd Kelders beheerder van vijftien samenwerkende beenhouwerijen die tijdens de oorlog gezamenlijk de voorziening van vleeswaren verzekerden. In 1922 organiseerde het Nationale Syndicaat der Vereenigde Vleeschhouwers ter gelegenheid van haar twintigjarige bestaan in Aalst een grote praalstoet ter ere van haar stichter. Tijdens de Eerste Wereldoorlog was Kelders eveneens betrokken bij de oprichting van 'Caritas', een culturele organisatie die tijdens de oorlog voor de noodlijdende bevolking revues, toneelvertoningen, concerten en omhalingen organiseerde.

Ook in 1902 stond Alfred Kelders aan de wieg van de Onpartijdige Bond van Neringdoeners en Ambachtslieden, later de Middenstandsbond van Aalst en omliggende. Binnen de Middenstandsbond was hij penningmeester van Aalst-Voorwaarts, de meest actieve afdeling die in 1920 de kern van het feestcomité zou vormen. Het was onder impuls van deze Middenstandsbond dat in 1923 de eerste Aalsterse cavalcade van de twintigste eeuw werd ingericht. Verder was Kelders eigenaar van Burgersbelang, de maandkrant van de bond. Via deze krant behartigde hij de belangen van de middenstanders en voerde hij hevig propaganda voor de meeste activiteiten van het feestcomité, onder meer de jaarlijkse cavalcade en de jaarbeurs.

Binnen het feestcomité droeg Kelders de functie van feestleider, de verantwoordelijke voor de organisatie van onder meer carnaval. Uit de verslagen van het feestcomité blijkt dat hij de bepalende figuur was. Bij afwezigheid van de voorzitter leidde hij de vergaderingen. In geval van strubbelingen met het stadsbestuur was hij de spreekbuis van het comité. Kelders leidde jaarlijks de verpachting van de standplaatsen der winterfoor, onderhield de relaties met de andere carnavalsteden, reisde heel het land af om vreemde carnavalgroepen onder contract te leggen, voerde met hen de soms moeilijke onderhandelingen over de te betalen vergoedingen en was de woordvoerder van het feestcomité in haar contacten met de pers. Naast de inrichting van carnaval nam hij ook de jaarlijkse Park- en Turnfeesten voor zijn rekening. In 1934 omschreef A. D'Haese, voorzitter van het feestcomité, hem "*als een duivel die 't al doet, die 't al bereddert*" en nog "*Goedlachs, rond en joviaal, maar met een temperament om den duivel zelf uit de hel te halen*" [68].

Om al deze bezigheden kreeg de beenhouwer het ereteken van tweede en eerste klasse van Bewonderaars van Beroepsverenigingen opgespeld. In 1928 werd hij tot Ridder in de Kroonorde verheven. In 1939 zou hij als eerbetoon voor zijn enorme werkkracht eindelijk officiële erkenning krijgen van zijn geboortestad. Tijdens de gemeenteraad van 1 maart 1939, hij was intussen vijfenzestig jaar geworden, werd de toekenning behandeld. Burgemeester Nichels wees op de grote verdiensten van Alfred Kelders, "*eerst als lid van 'Aalst Voorwaarts', nadien als feestbestuurder in den schoot van het Feestcomité.(...) Niet alleen als spil van het Feestcomité heeft hij gewrocht, doch is het eveneens aan hem te danken dat de Handelsfooren in onze stad een grote bloei mogen kennen, dit alles ten bate van de stadsbelangen en in het bijzonder van den neringdoenden stand. Al de Schepenen van Openbare Werken en Onderwijs die achtereenvolgens Voorzitter waren van het Stedelijk Feestcomité hebben de verdiensten van den heer Kelders moeten hoogschatten*". In naam van de Frontpartij meende raadslid Albert D'Haese, oud voorzitter van het feestcomité, dat het ereburgerschap niet zomaar te grabbel mocht worden gegooid en moest "*voorbehouden blijven aan menschen die zich een naam hebben verworven in de Kunst of de Wetenschap of op sociaal of zelfs politiek gebied verdienstelijke daden hebben verricht ten bate van het volk. Het eereburgerschap der stad moet omtooid blijven met het sieraad der begeerlijkheid, dat de hoge standing van dezen titel onvoorwaardelijk en onrepbaar waarborgt*". Hij was echter wel akkoord dat de stad hulde zou bren-

[68] *Burgersbelang.*, 24.2.1934

gen aan de feestleider, maar dan in de vorm van "*een manifestatie ter zijner eer, het aanvragen van een decoratie of het schenken van zijn naam aan een straat in de stad*". De partijen besloten de zaak uit te stellen om de mogelijkheden te onderzoeken [69]. In augustus stond de zaak opnieuw op de agenda van de gemeenteraad. Door de bezwaren van de Frontpartij werd het verlenen van de titel van ereburger verworpen. Een ontgoochelde Kelders nam daarop ontslag als feestbestuurder.

De toekenning van het ereburgerschap bleek slechts uitgesteld. Op 13 april 1945 kreeg Alfred Kelders de titel dan toch aangeboden. De gemeenteraad besliste dit unaniem, op de onthouding van de vertegenwoordiger van de Frontpartij na [70]. Intussen werd de oudfeestbestuurder opnieuw bij de organisatie van de eerste na-oorlogse cavalcades betrokken [71]. Op 28 november 1956 overleed hij. Alfred Kelders werd 82 jaar. Tijdens de begrafenisplechtigheid hadden de sprekers niets dan lof voor de overledene. Burgemeester De Bunne sprak in zijn begrafenisrede over Kelders als "*een man van de daad, dynamisch en ondernemend die dankzij zijn nooit afgevende werklust steeds het vooropgestelde doel bereikte*". Arthur Cornelis, voorzitter van het feestcomité typeerde hem als een "*een onvermoeibare werker, bekwaam organisator die steeds paraat was om de moeilijkste taken op zich te nemen en tot een goed einde te brengen. Bezield met de gedachte steeds nieuwe mogelijkheden te scheppen om nering en tering te doen bloeien in onze stad, was onze vriend Alfred voor alles de man van het karnaval. Hij was het die de eerste karnavalstoet inrichtte en deze van jaar tot jaar, rijker en schoner wist te maken. Voor zijn karnaval heeft hij geleefd en hieraan wijdde hij steeds zijn beste krachten*" [72].

De rol van Alfred Kelders in het ontstaan en voorkomen van het twintigste-eeuwse carnaval kan nauwelijks overschat worden. In alle dossiers met betrekking tot de organisatie van carnaval duikt hij op. Als stichter van de Middenstandsbond, secretaris van de beroepsorganisatie der vleeshouwers en eigenaar van de maandkrant Burgersbelang had hij een zeer grote invloed op de middenstand, in de jaren dertig de grootste sponsor van de cavalcades. Als vertegenwoordiger van deze goed georganiseerde middenstand, lukte het hem meerdere malen het stadsbestuur onder druk te zetten en toegevingen

[69] S.A.A., M.A.A., *Verslagen van de gemeenteraad van de stad Aalst.*, Register 37, Zitting van 1 maart1940, fol. 258-259.

[70] S.A.A., M.A.A., *Verslagen van de gemeenteraad van de stad Aalst.*, Register 38, Zitting van 13 april 1945, fol. 227-228.

[71] S.A.A., M.A.A., *Verslagen van de zittingen der feestcommissie der stad Aalst.*, Register 3, Vergadering van 4 oktober 1945.

[72] S.A.A., M.A.A., *Verslagen van de zittingen der feestcommissie der stad Aalst.*, Register 3, In Memoriam Alfred Kelders.

af te dwingen. Zijn contacten met andere organisatiecomités en carnavalgroepen maakten het mogelijk dat Aalst kon uitgroeien tot het carnavalcentrum van het land. Men zou zich de vraag kunnen stellen of carnaval in Aalst wel een kans zou hebben gekregen zonder de inspanningen van Alfred Kelders. Het lijkt er sterk op dat de stempel die hij op 'Aalst Carnaval' drukte meer betekende dan de vijf eeuwen traditie die aan zijn activiteiten voorafgingen.

W. Beelaert
Voskenslaan 393
9000 Gent

BEKNOPTE BIBLIOGRAFIE

1. Onuitgegeven bronnen
Stadsarchief Aalst (S.A.A.)

A. Modern Archief Aalst (M.A.A.)
1. Verslagen van de gemeenteraad van de stad Aalst.
Registers 1 t.e.m. 37 (1794-1940)
2. Verslagen van het schepencollege van de stad Aalst.
Registers 164 t.e.m.199 (1796-1940)
3. Verslagen van de zittingen der feestcommissie der stad Aalst.
- Register 1 (25.04.1922 – 10.11.1928)
- Register 2 (10.11.1929 – 23.04.1936)
- Register 3 (19.05.1936 – 31.07.1947)
- Register 4 (08.08.1947 – 09.02.1959)

2. Pers en Periodieken

- Burgersbelang (losse nummers)
- De Denderbode (1846-1925)
- De Dendergalm (losse nummers)
- Journal de Gand (losse nummers)
- Het Laatste Nieuws (losse nummers)
- Het Land van Aalst (losse nummers)
- Recht en Vrijheid (1904-1906 / 1908-1913 / 1920-1929 / 1934)
- Het Verbond van Aalst (losse nummers)
- Het Volk (losse nummers)
- Volksgazet (losse nummers)
- De Volksstem (1911-1935)
- Vooruit (losse nummers)
- De Werkman (1872-1890 / 1892 / 1910-1919 / 1921 / 1927-1928)

3. Literatuurlijst

CLEMENT (R.) en DE SCHAUWERS (A.), 'Carnaval in Halle van 1900 tot nu.', in: Verhandelingen van de Koninklijke Geschiedkundige en Oudheidkundige Kring Halle., 23, 1986, pp. 1-72.

COPPENS (G.), Bijdrage tot de geschiedenis van de liberale partij te Aalst (1894-1925)., Onuitg. Lic. Verh., R.U. Gent, 1978-1979.

DELMELLE (J.), Levende folklore in België., Brussel, Rossel Uitgeverij, 1974.

DE PAEPE (P.), Herinneringen, volkstypen en vaartkapoenen. Mensen en dingen uit het Aalst van 1905., Aalst, eigen beheer, 1987.

DE WINTER (K.), Politieke strijd en instabiliteit in het arrondissement Aalst (1830-1940)., Onuitg. Lic. Verh., R.U. Gent, 1982-1983.

GARIN (A.), Binche, cité impériale, son histoire, son folklore, ses richesses et ses traditions., Charleroi, Imprimerie provenciale du Hainaut., 1998.

GAVEL (J.), 'Karnaval ontmaskerd t', in: De Rode Vaan., 65, 1986, nr. 6, pp. 15-21.

GHYSENS (J.) en BAERT (K.), Aalst Carnaval., Tielt, Veys, 1975.

GHIJSENS (J.), Aalst 1940-1944. Een stad onder Duitse bezetting., Tielt, Veys, 1973.

KLERSCH (J.), Die Kölnische Fastnacht von ihren Anfängen bis zur Gegenwart., Köln, s.n., 1961.

MOYERSOEN (L.), 'De gemeentepolitiek in Aalst ten tijde van Baron Romain Moyersoen (1895-1938).', in: Het Land van Aalst., 38, 1986, pp. 1-46.

DE BOER (E.P.), Karnaval., Utrecht-Antwerpen, A.W. Bruna & Zoon, 1967.

SMET (K.), Het socialisme in het arrondissement Aalst van 1914 tot 1940., Onuitg. Lic. Verh., R.U. Gent, 1993-1994.

VAN DER HEYDEN (A.), Oorlogskroniek der stad Aalst. Vier dagen lief en leed in de stad van Dirk Martens (1914-1918) toen de Duitsers ons land binnenvielen voor de eerste maal., Aalst, Van Der Heyden, 1984.

VAN DER HEYDEN (A.) en VINCK (S.), De 60 stoeten van Aalst., Aalst, DAK v.z.w., 1988.

VAN NUFFEL (P.), De Duitschers in Aalst., Aalst, De Vooruitgang, 1921.

VERSTAPPEN (J.), Carnaval in België., Brugge, Orion, 1978.

ENKELE NIEUWE ELEMENTEN UIT DE GESCHIEDENIS VAN LIEFERINGE EN DE BOUWGESCHIEDENIS VAN DE PAROCHIEKERK

Stefaan VAN DEN HAUTE
Dirk VAN DE PERRE

Inleiding

Te Lieferinge (Ninove) is de buitenrestauratie van de historische Onze-Lieve-Vrouwekerk in 1999 beëindigd. Lieferinge is een klein dorp waarvan het huidige inwonersaantal rond de 300 schommelt. Het is amper 124 ha groot. Dat in zo'n onbelangrijk dorp een belangrijke dorpskerk staat, kan verwondering wekken (**afb. 1**). Misschien kunnen enkele nieuwe gegevens over de geschiedenis van Lieferinge een verklaring bieden voor de geschetste paradox [1].

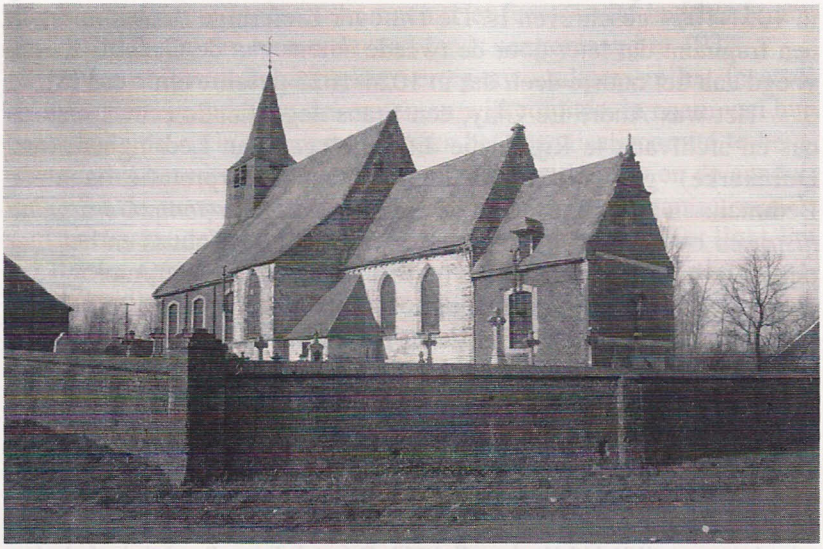

afb. 1. De Onze-Lieve-Vrouwekerk van Lieferinge
Gezicht op de oost-en zuidgevel (foto K.I.K).

[1] Twee oudere werken voor de geschiedenis van Lieferinge zijn: F. DE POTTER en J. BROECKAERT, Lieferinge, in: Geschiedenis van de gemeenten der provincie Oost-Vlaanderen, 5de reeks, arr. Aalst, Gent, 1889 en J. VERBESSELT, Het parochiewezen in Brabant tot het einde van de 13de eeuw, dl. XXIII (Dekenij Halle), Brussel, 1991, p. 493-512.

A. NIEUWE ELEMENTEN UIT DE GESCHIEDENIS VAN LIEFERINGE

1. De oudste vermelding van Lieferinge (1051-1054)

In de *Gesta episcoporum Cameracensium* [2] wordt het episcopaat van Gerard I (1013-1051) [3] uitvoerig behandeld. Deze bisschop, een telg uit het huis van Florennes, liet te Kamerijk de kathedraal vernieuwen. De werken namen een aanvang in 1023, de plechtige wijding volgde in 1030 [4]. Voor de verdere afwerking en uitrusting van de Sint-Janskapel [5] deed de bisschop een aantal bijkomende dotaties. Voor het onderhoud van de lamp schonk hij twee mansus te Anderlecht en daaraan voegde hij het goed van zijn voorganger Fulbert [6] te Woluwe toe. Te Lieferinge gaf hij voor hetzelfde werk acht mansus met de kerk: *Restaurationi novi operis octo mansus in Letfringen cum ecclesia delegavit* [7]. Deze schenking moet ca. 1030 gesitueerd worden, terwijl de tekst over de schenking in 1051-1054 geschreven is. De zin over Lieferinge staat immers in een fragment dat later door de tweede auteur van de *Gesta* is toegevoegd aan het oudste deel, dat in 1024-1025 geschreven werd [8].

Het was André Le Glay, een Frans negentiende-eeuws historicus en archivaris te Rijsel, die dit *Letfringen* met Ledringhem (arr. Duinkerke) geïdentificeerd heeft. Deze interpretatie is door Bethmann in zijn uitgave van de *Gesta* in de *Monumenta Germaniae historica* overgenomen [9]. Dat deze identificatie fout is en het hier om Lieferinge gaat, hoeft geen twijfel. Vooreerst is de etymologische evolutie Letfringen > Lieferinge volkomen acceptabel, terwijl de evolutie Letfringen > Ledringhem problematisch is [10]. Ten tweede

[2] Uitgave door L. BETHMANN, in: MHG SS, VII, p. 402-489.
[3] Voor een biografie, zie E. VAN MINGROOT, art. Gérard I de Cambrai, in: DHGE, 20, kol. 742-751.
[4] MGH SS, VII, p. 483-484.
[5] Over de Sint-Janskapel (*sancti Iohannis oratorium*) vonden wij geen verdere gegevens. Gaat het om een kapel in de kathedraal of een kapel naast de kathedraal (doopkapel)? De romaans-gotische kathedraal van Kamerijk die met de Franse Revolutie is afgebroken, is begonnen onder bisschop Nikolaas I van Kamerijk (1136-1167) en stamt van de periode na bisschop Gerard I. In het gotische koor was er een kranskapel die was toegewijd aan Sint-Jan de Evangelist, waarvan het altaar in 1312 werd gewijd (A. LE GLAY, Recherches sur l'église métropolitaine de Cambrai, Parijs, 1825).
[6] Fulbert, geboren te Woluwe, was bisschop van Kamerijk van 933/934 tot 956 (DHGE, 19, kol. 332-333).
[7] MGH SS, VII, p. 484.
[8] E. VAN MINGROOT, Kritisch onderzoek omtrent de datering van de Gesta Episcoporum Cameracensium, in: Belgisch Tijdschrift voor Philologie en Geschiedenis, LIII, 1975, 281-332, vooral p. 299-309.
[9] MGH SS, VII, 484, noot 34. Bethmann voegt er voorzichtig het woord 'fortasse' aan toe.
[10] M. GYSSELING, Toponymisch Woordenboek, Tongeren, 1960, p. 601 leidt Ledringhem af van *Leudirædinga haim* en signaleert als oudste attestatie voor deze plaatsnaam *Leodredingas* (723).

ligt Lieferinge in het oude bisdom Kamerijk en Ledringhem niet en wijst de context van de andere geciteerde plaatsnamen (Anderlecht en Woluwe) op een schenking in de oude Brabantgouw. Ten derde weten we uit een bron van 1126 (zie volgende punt) dat Lieferinge inderdaad in het bezit van het kapittel van Kamerijk was. Tenslotte is er de oppervlakte van acht mansus of 96 bunder, wat ongeveer de oppervlakte van het dorp Lieferinge is, dat 98 bunder groot is [11].

Letfringen is dus de oudste attestatie voor Lieferinge. Maar omdat het originele manuscript niet meer beschikbaar is, moet deze vorm wel met enige reserve gehanteerd worden [12]. Gysseling geeft *Leffrengen* (1126) en *Lifrengem* (1215) als zijn oudste attestaties. Als etymologische verklaring stelt hij voorop: *Leudifripinga haim* of woning van de lieden van Leudifrip, een verklaring die geruisloos aansluit bij *Letfringen* [13]. Lieferinge is dus te plaatsen in de reeks van *inga haim*-toponiemen, waaraan onze streek zo rijk is. De oorsprong van het toponiem moet gezocht worden in de periode van de Germaanse landname.

De tekst uit de *Gesta* levert niet alleen de oudste attestatie van Lieferinge op, hij is eveneens interessant voor de institutionele geschiedenis van Lieferinge. In 1030 was Lieferinge een klein domein met een eigenkerk. Beide, domein en kerk, werden aan het kapittel van Kamerijk geschonken. Die band tussen heerlijkheid en parochie, en tussen Lieferinge en Kamerijk bleef tot de Franse Revolutie ongeschonden bewaard.

Wat was de toestand van Lieferinge vóór 1030? Ofwel behoorde Lieferinge tot het familiale erfgoed van bisschop Gerard, ofwel was het toen reeds in het bezit van de bisschoppen van Kamerijk. Die laatste hypothese lijkt ons - gelet op het voorbeeld van Woluwe - het meest waarschijnlijk. Dat zou betekenen dat Lieferinge in 1030 van de tafel van de bisschop naar die van het kapittel werd overgeheveld. Voor deze laatste interpretatie pleit eveneens het patrocinium van Onze-Lieve-Vrouw. Immers de kathedraal van Kamerijk was toegewijd aan Onze-Lieve-Vrouw en misschien heeft Lieferinge door zijn oude band met de bisschoppen van Kamerijk reeds vóór 1030 zijn Onze-Lieve-Vrouwetitel verworven.

In 1030 was onze streek nog een onderdeel van het markgraafschap Ename en het hertogdom Neder-Lotharingen. Kort daarna veroverde de Vlaamse graaf het graafschap Aalst en verwoestte hij Ename. Dat Lieferinge, gelegen oostwaarts van de Dender, bij de

[11] Een mansus of hovelie is 12 bunder. De oppervlakte van Lieferinge is, in bunders uitgedrukt, 98 bunder, 2 dagwand en 88 roeden (GENT, RIJKSARCHIEF, Bisdom, M 77 (Status pastoratus de Lieffringhe).

[12] De oudste kopie is van het einde van de 12de eeuw (MGH SS, VII, p.398-399.

[13] Gysseling, Toponymisch Woordenboek, p. 613.

grens van het hertogdom Brabant (Gooik) en het graafschap Henegouwen (Oetingen) toch bij Vlaanderen werd gevoegd, kan door zijn band met het kapittel van Kamerijk verklaard worden. De Vlaamse graven Diederik en Filips van de Elzas verwierven immers in de 12de eeuw de controle over Kamerijk en de bisschopszetel ten nadele van de Duitse keizers [14]. Zo is het te verklaren dat Lieferinge in de Vlaamse invloedssfeer kwam en onderdeel werd van het Land van Aalst, waar het het statuut van 'serveplaats' had [15].

2. Parochie en heerlijkheid in 1126

We weten uit een bevestiging van de goederen van de tresorier (*custos vel thesaurarius*) van het Kamerijkse kapittel door paus Honorius II op 15 januari 1126, dat deze Lieferinge in bezit had: in *pago Bracbatensi villam Leffrengem cum altari et ecclesia et molendino* (voor de tekst van de oorkonde, zie **Bijlage**). De oorkonde is gericht aan Alard, de tresorier, en de toekenning is gebeurd op vraag van bisschop Burchard (1116-1130). De oorkonde formuleert duidelijk dat het kapittel de bezitter van de goederen is, maar dat deze gereserveerd worden voor het ambt van de tresorier (*altaria et possessiones, quae Cameracensis ecclesia sanctae Mariae ob ministerium tesaurariae vel custodiae possidet, tibi tuisque legitimis successoribus... confirmamus*). Binnen het kapittel moet er omtrent die tijd een verdeling van goederen zijn gebeurd, aangezien de paus op dezelfde dag ook goederen bevestigt voor de andere kanunniken van het kapittel (*preposito, decano et ceteris canonicis*) [16].

Opmerkelijk is de vermelding van een molen (*molendinum*). Dit moet om een watermolen op de Lieferingebeek nabij de kerk gaan. Een dergelijke molen wordt in latere documenten niet meer vermeld. Aangezien hij ook niet in de oudste tekst voorkomt, zou deze watermolen tussen 1030 en 1126 kunnen gebouwd zijn. Vermoedelijk was deze molen een kernelement van het Hof van Lieferinge, dat het domeincentrum van de *villa* was (**afb. 2**). De kerk wordt duidelijk als

[14] Th. DE HEMPTINNE, Vlaanderen en Henegouwen onder de erfgenamen van Boudewijn V (1070-1244), in: Algemene Geschiedenis der Nederlanden, 2, Haarlem, 1982, p. 382 en 386. Oude schrijvers als J.B. Gramaye en A. Sanderus leggen een relatie tussen de *advocatia* van de graven van Vlaanderen van de kerk van Kamerijk en hun titel van 'graven van Aalst' (C. VAN GESTEL, Historia archiepiscopatus Mechliniensis, II, Den Haag, 1725, p. 139-140). F. DE POTTER en J. BROECKAERT, Geschiedenis der Stad Aalst, III, Gent, 1875, p. 166, geven aan dat in 1183 de kerk van Aalst door de bisschop van Kamerijk aan de thesaurie van het Kamerijkse kapittel is afgestaan. Voor deze oorkonde, zie Thesaurus diplomaticus, Louvain-la-Neuve, 1995, D 5697: *ad ejusdem thesauriae titulum pleniorem restitutionem reddimus tria videlicet altaria quae expressis nominibus duximus annotare, altare de Alost ...*

[15] J. VAN TWEMBEKE, Lijst der heerlijkheden van het Land van Aalst, Gent, s.d., p. 159-160.

[16] J. VON PLLUGK-HARTTUNG, Acta pontificum Romanorum inedita, I, Tübingen, 1881, p. 129.

een villakerk omschreven, waarvan zowel het kerkgebouw met de kerkgoederen (*ecclesia*) als de inkomsten van het altaar (*altare*) geschonken worden.

De tresoriers bezaten Lieferinge allodiaal en die toestand bleef ongewijzigd tot de Franse Revolutie. In een tekst van het Kamerijkse kapittel van 1647 wordt gezegd dat de tresoriers Lieferinge *beseten, genoten ende in eijgendom ghehadt hebben ... sonder dat de heerlijckhijt ende dorpe ... van iemanden was releverende* [17].

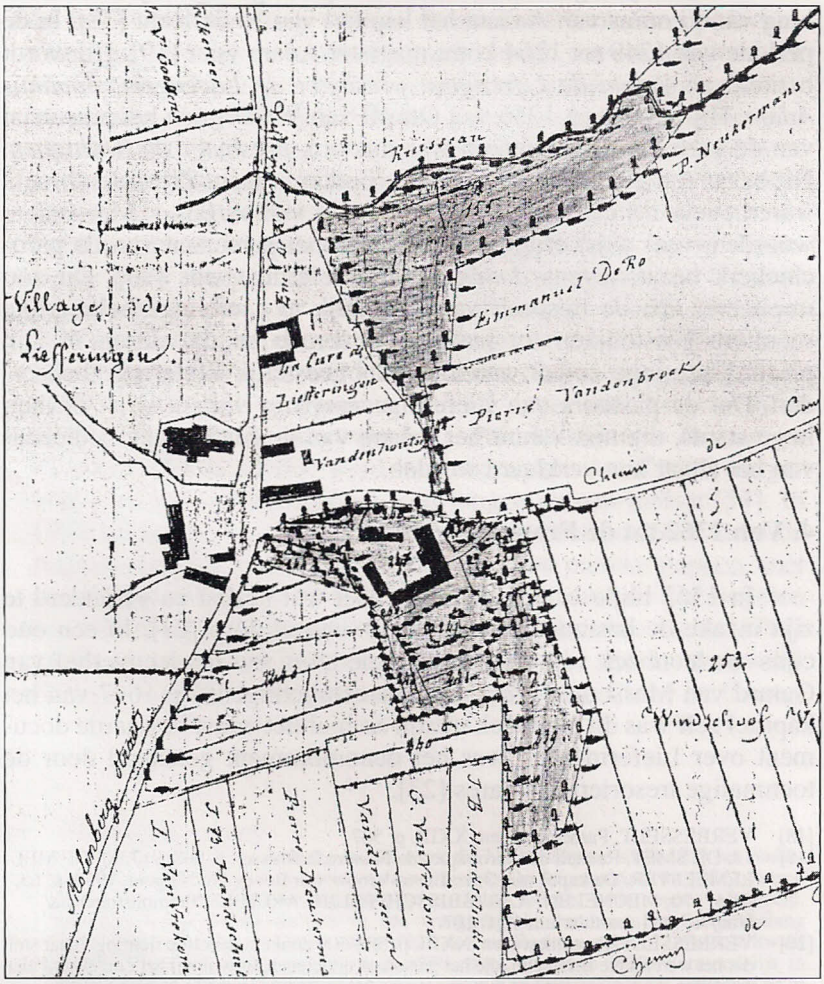

afb. 2. Plan van het dorpsplein en omgeving in 1834. De grote hoeve rechts is het Hof van Lieferinge (GOA Lieferinge, nr. 48).

[17] BEVEREN, RIJKSARCHIEF, GOA Lieferinge, nr. 46, f. 26.

3. Het bestuur van Lieferinge vóór 1362

Gaf de tresorier Lieferinge in leen aan seculiere heren, zoals dat vanaf 1362 gebeurde of fungeerden de pastoors er als geestelijke heren? Voor deze laatste hypothese zijn er enkele argumenten aan te voeren. Vooreerst kennen we geen namen van wereldlijke heren vóór 1362. Vervolgens zijn er ons voor de dertiende eeuw twee namen van pastoors bekend: *magister Henricus* en *magister Ada(m)*. *Magister Henricus de Lifrengem* treedt in 1215 op als getuige bij een schenking van Leonius van Aa aan het kapittel van Anderlecht [18]. In de periode van 1249 tot 1264 komt magister Adam voor [19]. Hij wordt betiteld als *Adam de Lifrengem, presbyter de Lifrengem, dominus Adam*. Hij ontving in 1256 van Otto II van Wedergrate het personaat van de kerk van Bevingen en was dus ook *presbyter de Bevinghen*. Hij bezat een eigen zegel en hield gronden in leen. Zijn twee broers waren eveneens clerici en droegen de titel van *magister*. Met andere woorden, veel wijst erop dat Adam, die het personaat van de parochiekerk bezat, tevens *dominus* van Lieferinge was [20]. Dit zou impliceren dat de tresorier van Kamerijk te Lieferinge belangrijke seculiere geestelijken tot pastoor benoemde en dat dezen in zijn plaats Lieferinge zowel wereldlijk als geestelijk Lieferinge beheerden. Dat de pastoors van Lieferinge *magister* waren, wijst op hun hoge status, die niet vanuit het belang van de functie van bedienaar van het altaar kan verklaard worden.

4. Van 1362 tot de Franse Revolutie

In 1362 blijkt er te Lieferinge heel wat beslist en veranderd te zijn inzake de bestuurlijke inrichting van het dorp [21]. In een oud cijns- en leenboek van dat jaar staat de tekst van het leenverhef van Gerard van Massemen [22]. Volgens een getuigenis in 1647 van het kapittel zelf was dit leenboek in zijn archief het oudst bewaarde document over Lieferinge en was het denombrement getekend door de toenmalige tresorier Desmares [23].

[18] VERBESSELT, Parochiewezen, XXIII, p. 507.

[19] J.J. DE SMET, Recueil des chroniques de Flandre,2, Brussel, p. 908, 917; M. DE MEULEMEESTER, De kapel van Onze-Lieve-Vrouw van Bevingen, Neigem, 1950, p. 65, 66-67, 70; MECHELEN, AARTSBISSCHPPELIJK ARCHIEF, Premonstratensia/ Ninove, nr. 1 (cartularium 1), f. 107.

[20] VERBESSELT, Parochiewezen, XXIII, p. 508-509 denkt in dezelfde richting, maar stelt dat het wereldlijke heren zijn, die het personaat uitoefenen, terwijl wij het omgekeerd zien en stellen dat het geestelijken zijn, die tevens het wereldlijk gezag in handen hadden.

[21] Naast het denombrement van Gerard van Massemen (GOA Lieferinge, nr. 44, f. 88-90) is toen ook het bekende 'Landcharter' van Lieferinge goedgekeurd (DE POTTER en BROECKAERT, Lieferinge, p. 10-23 en GOA Lieferinge, nr. 43, f. 54-76).

[22] GOA Lieferinge, 44, f. 88-90. Gerard van Massemen was gehuwd met Margareta van Axel.

[23] GOA Lieferinge, nr. 46, f. 24.

Lieferinge werd vanaf 1362 in leen gehouden: *Item inden eersten soo hout men de heerlijckheijt van Lieffringhen van mijnen eerweerdigen heer mijnen heer den Tresorier van Onser Vrouwen kercke van Camerijcke* [24]. De heer bezat de drie justitiegraden en eveneens het recht alle kerkelijke functie te begeven: *Item de heer van Lieffringhen die het te gevene de cappelrije die es casterael, de costerie; soo wanneer dat een nieuwen prochiaen compt omme te nemene possessie binnen der kercken van Lieffringhen, soo behoort den heer van Lieffringhen de presentacie toe* [25]. De heer van Lieferinge moest *eenen man te peirde* ten dienste van de tresorier van Kamerijk houden [26]. De tekst van 1647 bevestigt dat eertijds de tresorier Lieferinge bezat, maar dat het dorp *naermaels te leene uijtgegeven is... aene seculiere heeren, soo ghelijck ende in aller manieren als onse voorseijde tresoriers van ons voors. capittel den selve beseten, genoten, ende in eijgendom gehadt hebben* [27].

In de Moderne Tijd werd de tresorie geünieerd met de kerkfabriek en was het het kapittel zelf dat als overheer van Lieferinge fungeerde. Dat kapittel stond in 1643 toe dat de heer van Lieferinge om praktische redenen zijn leen zou verheffen voor het leenhof Ten Steene te Aalst in handen van de baljuw van het Land van Aalst, die in naam van het kapittel optrad [28].

De heer bezat Lieferinge op de manier waarop vroeger de tresorier van Kamerijk Lieferinge bezeten had. Of hij ook de tienden bezat is niet duidelijk. De tekst uit 1647 lijkt dit te bevestigen, waar sprake is van *thienden en renten van die pastorije*. Maar in het dekanaal visitatieverslag van 1599 staat: *Decimas omnes habet pastor* [29]. En ook uit latere verslagen blijkt dat de pastoor in de Moderne Tijd alle inkomsten van de tienden had [30]. Waarschijnlijk bracht het altaar zelf zo weinig op dat de inkomsten van de tienden voor de pastoor noodzakelijk waren om te kunnen overleven en dat, nadat heerlijkheid en parochie gescheiden werden, de tienden aan de pastoor, die nu het statuut van een gewone vicaris had, werden toegekend.

[24] GOA Lieferinge, nr. 44, f. 90.
[25] Ibidem.
[26] Ibidem, f. 10. In latere tijden werd deze karwei vervangen door de verplichting 5 ponden groot te betalen.
[27] GOA Lieferinge, nr. 46, f. 26.
[28] AALST, STADSARCHIEF, Het Land van Aalst, nr. 13145 en GOA Lieferinge, nr. 46, f. 17.
[29] MECHELEN, AA, M 174 (dekanale visitaties Sint-Pieters-Leeuw).
[30] J. DE POTTER, De dekenij Ninove op 't einde der XVIe eeuw, Gent, 1944, p. 45.
[31] Het hof werd verpacht. De heren hadden in het hof twee kamers te hunner beschikking. Het hof moest eveneens als tijdelijke gevangenis dienst doen. Zie het pachtcontract van 1576 (GOA Lieferinge, nr. 43, f. 111 e.v.).

Een nieuwigheid voor deze periode is de vermelding van de kapelanie. Deze was *casterael*, dit wil zeggen dat ze door de heer gesticht was. De *casteraele* stede was het Hof van Lieferinge, dat nabij de kerk lag [31] (**afb. 2**). De kapelanie bestond reeds in 1362. Is ze voordien gesticht door een geestelijke heer van Lieferinge [32]? Het feit dat de kapelanie Onze-Lieve-Vrouw als patrones had, kan wijzen op een band van de stichter met het Onze-Lieve-Vrouwekapittel van Kamerijk [33]. Alleszins fungeerden in het kleine Lieferinge, dat amper enkele huizen telde, twee geestelijken: een pastoor en een kapelaan. In de achtiende eeuw wilden de heren van Lieferinge, die op de burcht te Heetvelde (parochie Oetingen) woonden, de kapelanie naar hun burchtkapel overbrengen [34]. Dit gaf aanleiding tot een langdurig conflict met pastoor Francis Van Boterdael (aangesteld 1716, ontslag in 1739). In 1739 stemde de aartsbisschop van Mechelen in met de samenvoeging van het ambt van pastoor en kapelaan. Wel moest de pastoor op zijn kosten een kapelaan betalen die op de zon- en feestdagen de vroegmis moest opdragen in de kapel van de burcht te Heetvelde [35]. Heetvelde (het huidige waterkasteeltje) lag op grondgebied van Oetingen, toen aartsbisdom Kamerijk (**afb. 3**).

Een andere merkwaardige tekst komt uit het 'Landcharter' van 1362 en betreft de *Incommelinge*. In de tekst wordt bepaald dat wie van buiten de parochie naar Lieferinge komt wonen dezelfde vrijheden verwerft als de inwoners: *Behoudelijck dat sij haer offeranten drij hoochtijden betalen ende vleeschtiende metten ingheboirnen geven. Al dwelck resorteert metten inghesetenen der stede van Aelst daer ter kercken, ende van daer onder mijnen heere den tresorier van Camerijcke, van wiene wij onse heerlijckheijt houden te leene, ghelijck dat de princen, die de prochie ende heerlijckheijt in ouden tijden stichten ende fundeerden, der heijligen kercken gegheven hebben* [36]. Hoe deze tekst interpreteren? Wij begrijpen eruit dat de nieuwe inwoners drie offeranden en hun vleestienden, net zoals de autochtone inwoners, moeten betalen. Hun giften zijn niet voor de kerk van Lieferinge bestemd, maar voor de kerk van Aalst, zoals ook de giften

[32] Bijvoorbeeld door Adam van Lieferinge. Deze stichtte te Bevingen een jaargetijde voor zijn twee broers (DE MEULEMEESTER, De kapel van Bevingen, p. 70). Het is ondenkbaar dat hij voor zichzelf geen stichting heeft nagelaten. De kapelanie wordt niet in de taxatielijsten van Kamerijk vermeld, zodat deze lijsten ons geen criteria voor een datering aan de hand doen (Ch. REUSENS, Pouillé de l'Ancien Diocèse de Cambrai, in: Analectes pour servir à l'histoire ecclésiastique de la Belgique, XXVII, 1900, p. 116).

[33] *Est beneficium castrale fundatum in honore divine virginis*. De kapelanie was belast met een mis per week op de zaterdag op het altaar van Onze-Lieve-Vrouw (GENT, RA, Bisdom, M 77).

[34] Voor deze burcht en de relatie van de moderne heren van Lieferinge met de parochiekerk, zie D. VAN DE PERRE, Het parochiaal statuut van de burcht Heetvelde te Oetingen, in: Het oude Land van Edingen en omliggende, 14, 1986, p. 227-244.

[35] Over dit conflict, zie Bisdom, M 77, en GOA Lieferinge, 44, f. 92-97 en 196-211.

[36] GOA, Lieferinge, nr. 43, f. 61.

van de inwoners van Aalst deze laatste kerk toekomen. Ze zijn dus indirect voor de tresorier bestemd, die in het bezit is van de Aalsterse kerk [37], zoals hij ook Lieferinge bezit. Deze tekst stelt dat Lieferinge eertijds door prinsen aan Kamerijk geschonken is. Dit moet dan vóór 1030 gebeurd zijn. Worden met de *princen* de graven van Aalst bedoeld? Alleszins wijst deze tekst op een oud verband tussen de Onze-Lieve-Vrouwekerk van Aalst (de voorloper van de huidige Sint-Martinuskerk) en Lieferinge.

Bij de splitsing van het oude bisdom Kamerijk in 1559, in de aartsbisdommen Kamerijk en Mechelen werd de grens tussen Lieferinge en Oetingen ook die tussen beide aartsbisdommen. Lieferinge, dat in de Middeleeuwen tot de dekenij Halle behoorde, werd, na korte tijd deel te hebben uitgemaakt van de dekenij Ninove [38], van 1596 tot 1801 bij de dekenij Sint-Pieters-Leeuw ondergebracht [39].

afb. 3. Het kasteel Heetvelde, gelegen op het grondgebied van Oetingen (foto D. Van de Perre)

[37] Zie noot 14. Dit bezit wordt eveneens bevestigd door de taxatielijsten van het oude bisdom Kamerijk, waarin de tresorier als de patroon van de Aalsterse kerk genoteerd staat (REUSENS, Pouillé de l'Ancien Diocése de Cambrai, p. 154).

[38] De dekenij Ninove kende slechts een kortstondig bestaan van 1574 tot 1596. De visitatieverslagen zijn uitgegeven door DE POTTER, De dekenij Ninove, p. 45-47 (Lieferinge).

[39] J. VAN TWEMBEKE, De kerkelijke organisatie in het Land van Aalst, in: Het Land van Aalst, 11, 1959, p. 238-244.

B. DE BOUWGESCHIEDENIS VAN DE PAROCHIEKERK [40]

1. De romaanse kerk

De kerk van Lieferinge kent een zeer lange bouwgeschiedenis die voor de aandachtige waarnemer in de muren is af te lezen. Maar ook het archiefonderzoek leverde vruchtbare resultaten op [41]. De variëteit van bouwmaterialen en van stijlen maakt dat deze kerk een zeer eigen karakter bezit.

Het huidige kerkgebouw heeft in grote mate haar romaans grondplan bewaard (**afb. 4 a**). De romaanse bouwfase wordt in onze streek gekenmerkt door het gebruik van een kleine onregelmatig gehouwen groen-grijze breuksteen of veldsteen [42]. Deze steen is nog overvloedig aanwezig in de zijmuren van het koor en in de onderbouw van de westgevel. In de kopgevel van de twee dwarskapellen is hij als recuperatiemateriaal gebruikt. De romaanse kerk had een driebeukig schip met een ingesloten westtoren. De geslotenheid - geaccentueerd door de ronde traptoren - en de monumentaliteit van de westgevel drukken de primitieve kracht van deze elementaire romaanse architectuur uit. Dergelijke westtorens zijn nog aanwezig te Baardegem, Hekelgem, Denderleeuw, Itterbeek en Onze-Lieve-Vrouw-Lombeek [43]. De basissen van de vierkante pilaren die te Lieferinge de toren schragen, hebben hun romaans profiel behouden.

[40] De kerk van Lieferinge werd door beide auteurs in situ bestudeerd in 1982-1983 naar aanleiding van de verhandeling van S. Van den Haute, O.-L.-Vrouwkerk te Lieferinge, Gent, 1983, aan het Hoger Architectuurinstituut Sint-Lucas te Gent, verhandeling waarvan D. Van de Perre de leiding had. De twee volgende jaren 1983-1984 werd de studie voortgezet in het kader van de postgraduaatopleiding Monumentenzorg aan hetzelfde instituut. De resultaten daarvan werden gebundeld en getoond op de tentoonstelling 'Bouwgeschiedenis van de O.-L.-Vrouwekerk te Lieferinge', van 4 tot 10 november 1984, georganiseerd door de Werkgroep Leefmilieu voor Groot-Ninove.

[41] Teksten over de bouwgeschiedenis vindt men in de dekanale visitatieverslagen van de dekenijen Ninove en Sint-Pieters-Leeuw, die lopen vanaf vanaf 1576 (zie de noten 38 en 29). Verder zijn er de kerkrekeningen (Beveren, RA, Kerkfabrieken, Lieferinge, nrs. 1-45) en zijn er losse stukken in Bisdom, M 77). Voor een beknopte beschrijving van het huidige gebouw, zie A. DE KEGEL e.a. Beschermde monumenten Stads-en dorpsgezichten en landschappen in Oost-Vlaanderen. Arrondissementen Aalst en Oudenaarde, Gent, 1991, p. 32-33.

[42] Het gaat om paniseliaanse zandsteen. Deze steen vindt men ook in de oudste gedeelten van de kerken van Meerbeke, Pollare en O.-L.-Vrouw-Lombeek. Het gaat om een plaatselijke steen die in kleine banken op de toppen van de heuvels aanwezig is. Getuige het veelvuldig voorkomen van het toponiem 'Steenberg' in onze streek. Zie ook, M. GULINCK, Oude natuurlijke bouwmaterialen in Laag-en Midden-België, in: Technisch-wetenschappelijk tijdschrift, 18de jg., 1949, p. 25-32 en G. DE GEYTER, De tertiaire zandsteen, in: Bulletin van de Belgische Vereniging voor Geologie, 99, 1990, p. 123-129.

[43] Dergelijke westtorens, die links en rechts ingesloten zijn door de zijbeuken, zijn een typische karakteristiek van de romaans-gotische bouwkunst in de Denderstreek (zie R.M. LEMAIRE, La formation du style gothique brabançon, Antwerpen, 1949, p. 17-18.

Het romaanse koor was rechthoekig en had de omvang van het huidige. Over de opstand van de romaanse kerk weten we weinig. Zeker hadden de twee zijbeuken een laterale ingang, zoals dat bij veel romaanse kerken het geval was [44]. Deze romaanse zijbeuken zijn tot het einde van de achttiende eeuw bewaard gebleven.

2. De vroeggotische bouwfase

Van de vroeggotische bouwfase is veel bewaard gebleven. De belangrijkste gotische realisaties zijn vandaag echter onttrokken aan het oog en zitten verscholen onder het dak van de zijbeuken. Voor deze bouwcampagne werden grote zandstenen blokken van lokale herkomst gebruikt [45]. De romaanse kerk werd niet vergroot, maar wel tot een relatief homogene vroeggotische kerk omgebouwd (**afb. 4 b**). Het koor kreeg in de rechte oostmuur (koorsluiting) een groot gotisch raam (**afb. 6 a**). Het gaat om een drielicht met in de top een (vermoedelijk) zeslobbige roos [46]. Dit raam met het originele maaswerk zit verscholen achter het huidige altaarportiek en een bakstenen muur. Het raam werd dichtgemetseld in het begin van de 17de eeuw (**afb. 10 a**). In de zijmuren van het koor werden de kleine romaanse vensteropeningen vergroot tot de huidige lancetvensters. De kruin van de muren werd afgedekt met een kroonlijst die rust op gotische kraagstenen (**afb. 8 a**). De zoldering van het koor had, gelet op de hoogte van het raam in de oostmuur, de vorm van een spitsvormig houten tongewelf.

Meer ingrijpend werd het uitzicht van het schip gewijzigd. Gans de middenbeuk werd vernieuw en verhoogd (**afb. 5**). De kerk werd ingedeeld in vier traveeën, waarvan de arcaden op zuilen rusten, behalve voor de toren, waar de pilaren behouden werden. In de zuidgevel van de lichtbeuk werd per travee een gotische lancetvenster (één in de toren, drie in het schip) geplaatst. Het gaat om tweelichten

[44] In de kerkrekeningen is sprake van een *lyckdeur* in de noordgevel en van een portaal in de zuidgevel (*vestibulum meridionale*) (KF Lieferinge, nr. 17 en 25; Bisdom, M 77).

[45] Het gaat om de Ieperiaanse kalkzandsteen die in grote groeven ontgonnen werd ondermeer te Pamel en te Zandbergen. Deze steen werd in de zuidelijke Denderstreek gebruikt vanaf de dertiende tot de achttiende eeuw. Hij heeft een bruin roestige kleur en bevat talrijke fossiele sporen (mummelieten). In tegenstelling tot de breuksteen is hij zachter en laat hij zich gemakkelijker bewerken. Dat maakte hem geschikt om gebruikt te worden in de gotische architectuur. In het noorden van de Denderstreek gebruikte men reeds veel vroeger dergelijke grote steenblokken. Daar kon men beschikken over belangrijke steenbanken van Lediaanse kalkzandsteen (de zogenaamde Balegemse steen). Het gebruik van deze laatste steen, die witter van kleur is, reikte tot Denderleeuw. Zie verder B. FOBE, De Nummelietenkalksteen uit het Ieperiaan, in: Bulletin van de Belgische Vereniging voor Geologie, 99, 1990, p. 171-179.

[46] Dergelijk raam is nog aanwezig in de koorsluiting van de kerk te Hofstade. Daar is de roos evenwel vijflobbig.

met een vierlobbige roos in de top. Het maaswerk bij één van deze ramen is nog bewaard gebleven (**afb. 8 c**). De westgevel kreeg drie roosvensters [47] en een gotisch portaal (**afb. 7 a**). Tegen de noordzijde van het schip werd in de laatste travee van de zijbeuk een kapel dwars aangebouwd. Deze kapel, toegewijd aan Onze-Lieve-Vrouw, moest ruimte bieden aan de 'casterale' kapelanie. De kopgevel ontving een groot gotisch raam en een kleiner lancetraam werd in de oostmuur geplaatst [48]. Ook deze kapel moet, gelet op het hoogte van het grote raam, een spitsboogvormig tongewelf gehad hebben. Omwille van de dakkap van de kapel moest de lichtbeuk langs de noordzijde anders geritmeerd worden dan langs de zuidzijde. Hier kwam er slechts één lancetvenster, dat juist halverwege tussen het dak van de kapel en de kleine lichtspleet in de toren werd geplaatst. De middenbeuk was vermoedelijk vlak overdekt. De zijbeuken van de kerk bleven hun romaans karakter behouden.

De gotische bouwfase werd in één bouwcampagne uitgevoerd. Dat bewijzen zowel de eenheid in materiaal als in stijl. De muren van de middenbeuk van het schip en van de noordkapel zijn afgedekt met een kroonlijst die rust op kraagstenen, waarvan er een gedeelte in figuratief beeldhouwwerk is uitgevoerd. Meestal alterneert een figuratieve met een niet-figuratieve kraagsteen (**afb. 8 b**). Dertien sterk verweerde koppen zijn vandaag nog in de westgevel zichtbaar (**afb. 10 b**). Maar het overgrote gedeelte van de maskerkoppen zit nu onder het dak verscholen (**afb. 11**). Ze zijn in zeer goede staat bewaard. Hun aantal en staat van bewaring maken dat de reeks van een uitzonderlijke archeologische en kunsthistorische betekenis is. Het beeldhouwwerk lijkt van één hand te zijn. Het omvat in zijn geheel 57 figuratieve consoles. De iconografie is moeilijk te achterhalen. Er zijn lieflijke en grimmige koppen bij, koppen van mannen en vrouwen, van jongeren en ouderen. Er zijn ook enkele saterkoppen en dierenkoppen [49]. Dergelijke figuratieve kraagstenen ontbreken in het

[47] Dergelijke drie roosvensters zijn vandaag nog te Baardegem aanwezig. Of de ronde openingen te Lieferinge reeds in de romaanse gevel aanwezig waren, is moeilijk uit te maken.

[48] Het profiel van dit laatste raam lijkt niet het originele, maar zestiende-eeuws.

[49] N. KENAAN-KEDAR, Les modillons de Saintonge et du Poitou comme manifestation de la culture laïque, in: Cahiers de civilisation médiévale X-XIIe siècle, 19, 1986, p. 311-330 ziet in maskerkopjes een uiting van volkse cultuur, die afwijkt van de officiële cultuur van de Kerk: 'les modillons constituent un élément autonome de la sculpture romane et expriment par leur iconographie et leur style des tendances laïques qui s' écartent de l'art officiel ecclésiastiques' (p. 311). F. DE SMIDT, De Sint-Niklaaskerk te Gent. Een paar archeologische gegevens, in: Mededelingen van de kon. Academie voor Wetenschappen, Letteren en Schone Kunsten van België, 40, 1978, p. 1-28, behandelt de maskerkoppen in het schip van de Gentse Sint-Niklaaskerk (tweede helft dertiende eeuw) en wijst op hun archeologisch belang, omwille van hun zeldzaamheid. Ook hij ziet ze als een restant van de volkse romaanse beeldhouwkunst.

koor, behalve op de hoekpunten van de oostmuur, waar de aanzet van de puntgevel gemarkeerd wordt door haast onleesbare geworden figuratieve hoekstenen. Alhoewel de consoles in het koor van een ander type zijn dan in het schip, lijkt de verbouwing van het koor en het schip toch in één campagne te zijn gebeurd. De zandsteenlagen van het koor lopen immers door in de oostmuur van de noordkapel. Om de eenheid tussen koor en schip te versterken werden de muren horizontaal geritmeerd door een druiplijst die net onderaan de vensters werd aangebracht. De puntgevels van het koor en de noordkapel kregen een tweede druiplijst die de lijn van de kroonlijst doortrok en die om de spits van de twee grote lancetvensters liep. Al deze details wijzen erop dat aan de gotische bouwfase één concept ten grondslag lag.

De gotische bouw is heel deskundig en professioneel uitgevoerd. De steenblokken zijn voortreffelijk gehouwen. De bogen van de gotische ramen zijn precies uitgevoerd. Het beeldhouwwerk is van degelijke kwaliteit. Het is in plaatselijke steen uitgevoerd en is geen geprefabriceerd product van een ver Doorniks steenkappersatelier [50]. Kortom te Lieferinge is geen onhandige volksarchitectuur te zien, maar vakmanschap van lieden die de principes van de gotische bouwkunst kenden.

Wanneer kan deze gotische architectuur gedateerd worden? De lancetvensters en het patroon van het maaswerk verwijzen naar de Noord-Franse vroeggotiek. Dezelfde vormen zijn ook in andere laatromaanse en vroeggotische kerkgebouwen in de Denderstreek terug te vinden (Hofstade, Baardegem, Denderleeuw). Het aanwenden van maskerkopjes als kraagstenen is een erfenis van de romaanse bouwkunst, een erfenis die regionaal is blijven voortleven in de vroeggotiek. Analoge figuratieve consoles zijn in de Denderstreek eveneens aanwezig te Onze-Lieve-Vrouw-Lombeek, Nieuwenhove, Aaigem, Baardegem en Deftinge. Te Lieferinge is het ensemble echter zeer groot en gaaf. Mogelijk kan een verdere studie van de stijl en de iconografie van de Lieferingse koppen een sleutel tot een preciezere datering zijn. Alleszins is de vroeggotiek van Lieferinge te situeren vóór of ten tijde van de stichting van de castrale kapelanie. De tweede helft van de dertiende eeuw is een periode waarin heel veel kapelanieën gesticht zijn. De kerk van Lieferinge had ca. 1300-1311 een zeker prestige in de streek. We beschikken over drie testamenten van belangrijke personen uit Ninove en omstreken die te Lieferinge een jaargetijde laten bidden, er een schenking doen of een som voorzien

[50] Het beeldhouwwerk is in dezelfde steen uitgevoerd als die gebruikt is voor de grote blokken van de muren.

voor de oprichting van een kapelanie [51]. Indien deze laatste stichting over de kapelanie van O.-L.-Vrouw zou gaan, dan zou het jaar 1311 richtinggevend kunnen zijn voor de datering van de gotische bouwfase. Er zijn echter geen aanwijzingen dat het hier om de castrale kapelanie gaat. Mogelijk betreft het een kleinere stichting, waarover we geen verdere gegevens hebben. Daarom blijven we de tweede helft van de 13de eeuw als de meest waarschijnlijke periode waarin de gotische bouwfase is gerealiseerd, vooropstellen. Mogelijk was het prestige dat de kerk van Lieferinge ca. 1300 genoot juist het gevolg van de vroeggotische bouw [52].

Moet de gotiek te Lieferinge in direct verband gebracht worden met de bouw van het gotische koor van de kathedraal te Kamerijk, dat in 1250 werd gewijd? Het is niet uit te sluiten. Alleszins moet de Lieferingse gotiek ingebed worden in de vroeggotiek van de Denderstreek. Was de architectuur van de kerk van Lieferinge daarbij een baanbrekend voorbeeld of eerder een navolging van andere lokale voorbeelden? Alleen betrouwbare dateringen - die vooralsnog ontbreken - kunnen ons helpen om deze vraag op te lossen.

3. De verbouwingen van 1600 tot 1700

De kerk van Lieferinge werd door de geuzen grondig verwoest. *Fabrica est omnino combusta*, zegt het dekanale verslag van 1592 [53]. Het dakgebinte en de houten zoldering waren uitgebrand. Er volgde een langzame restauratie. Eerst werd het koor hersteld. Dit kreeg een vlakke zoldering [54] en het gotische raam in de koorsluiting werd dichtgemetseld. In 1603 werd een nieuw stenen altaar geplaatst en daarna gewijd door aarstbisschop Matthias Hove [55]. Het schip werd later hersteld en kreeg zijn huidige dakgebinte, vlak-

[51] Jan van Liedekerke en zijn vrouw Aleidis bepaalden in hun testament (1304) dat in de kerk van Lieferinge een jaargetijde moest worden gebeden (BEVEREN, RA, Abdij Ninove, Doos supplementen). In 1305 schonk Boudewijn van Doornik, burger en schepen van Ninove een som aan de kerkfabriek van Lieferinge. Walter van Denderwindeke, bijgenaamd *burin*, liet in 1311 een schenking na *ad subsidium capellanie faciende in ecclesia de Liefreghem* (BEVEREN, RA, Abdij Ninove, nr. 3, f. 57 en 80).

[52] Dit prestige blijkt eveneens uit de hoge taxatie van het kerkgebouw van Lieferinge door de Kamerijkse administratie. In deze taxatielijsten wordt de kapelanie niet vernoemd, maar wordt de kerk getaxeerd op 20 pond (REUSENS, Pouillé de l'Ancien Diocèse de Cambrai, p. 116).

[53] DE POTTER, De dekenij Ninove, p. 45.

[54] Dit blijkt uit een verpachting in 1696 van de zolder boven het koor voor de opslag van hooi (KF Lieferinge, nr. 59).

[55] Aartsbisschop van 1596 tot 1620. In 1605 plaatste de pastoor een stenen altaar. Volgens het dekanale visitatieverslag van 1654 werd dit door Hovius gewijd.

ke zoldering en houten torenconstructie. In 1639 zegende de aartsbisschop van Kamerijk Frans Vanderburcht [56] de twee zijaltaren in [57]. Ook de noordkapel verkreeg in deze periode zijn huidige vlakke zoldering, zodat de spits van het gotische raam in de noordgevel moest afgetopt worden en het een ronde boog met een nieuwe profiellijst kreeg.

In de jaren 1652-1657 werd de kleine sacristie aangebouwd in de hoek van het koor en de zuidelijke zijbeuk [58]. Enkele decennia daarna, in 1699-1702, werd een zuidkapel gebouwd, naar analogie van de noordkapel [59]. Hiertoe werd een stuk van de romaanse zijbeuk afgebroken en werd op die plaats een kleine dwarsbeuk gebouwd, waarvan het zadeldak het gotische bovenraam in de laatste travee van het schip wegstopte. Ook deze kapel, toegewijd aan Sint-Anna, kreeg een vlakke zoldering. In de kopgevel, die gebouwd werd met recuperatiemateriaal, werd een stuntelig uitgevoerd spitsboograam geplaatst.

4. De verbouwingen van 1770-1780

Dit was de laatste grote bouwcampagne (**afb. 4 c**). Als materiaal is ditmaal baksteen gebruikt en arduin voor de vensteromlijstingen. Eerst werd een nieuwe sacristie gebouwd tegen de bestaande koorsluiting aan. De kopgevel is een mooie klokvormige barokgevel die de datum 1775 draagt (**afb. 6 b**). Deze gevel, die eigenlijk een voorbeeld van burgerlijke architectuur zou kunnen zijn, beëindigt nu de oostzijde van de kerk. Deze sacristie geeft aan het silhouet van de kerk een eigen charme. In de periode 1775-1780 werden de oorspronkelijke romaanse zijbeuken volledig afgebroken [60]. De muren werden opnieuw opgetrokken in baksteen en verhoogd. De grote ramen met een korfboog kregen een arduinen omlijsting (**afb. 9**). Door dit materiaalgebruik sloot de architectuur van de zijbeuken aan bij het regionale stijl van Noord-Henegouwen en Waals-Brabant. Het ganse schip, inclusief de twee dwarsbeukjes, kwamen onder één zadeldak. Dit bracht ingrijpende veranderingen met zich mee. De gotische lichtbeuk werd volledig weggestopt en de twee puntgevels van de noord- en zuidkapel moesten afgebroken worden tot op de hoogte van de zijbeuken (**afb. 6b**). Ook de westgevel moest aange-

[56] Eerst bisschop van Gent, daarna van 1616 tot 1644 aartsbisschop van Kamerijk. Tegelijkertijd zegende hij de kapel van de burcht te Heetvelde in.
[57] Dekanaal verslag van 1654.
[58] Kerkrekeningen over de jaren 1652-1657 (KF Lieferinge, nr. 6).
[59] Kerkrekeningen over de jaren 1699-1702 (KF Lieferinge, nr. 18).
[60] Kerkrekeningen over de jaren 1775-1779 (KF Lieferinge, nr. 46).

past worden aan de hoogte van de nieuwe zijbeuken (**afb. 7 b**). Binnenin kreeg het koor het huidige houten tongewelf als overdekking. In het schip en de verhoogde zijbeuken werd tegen de zoldering en de muren een sierbepleistering aangebracht, waardoor het kerkinterieur de lichtheid van een rococointerieur verkreeg. Elke reminiscentie aan de gotiek werd weggewerkt. Sindsdien is aan de bouw van de kerk niets essentieels meer veranderd.

De kerk werd in 1936 als monument beschermd en de omgeving in 1981 als dorpsgezicht. Maar de kerk verviel en verkeerde in 1980 in een verwaarloosde toestand. Het kleine Lieferinge had als autonome gemeente niet het geld om zijn kerkgebouw te restaureren. Na de fusie van gemeenten had de Stad Ninove, waarvan Lieferinge sinds 1978 deel uitmaakt, die middelen wel en werd met een restauratiedossier begonnen. De buitenrestauratie, die onder de leiding van arch.-ir. Luc Durant stond, is zopas voltooid. Binnenin blijft de kerk echter een ruïneuze aanblik bieden.

5. De toekomst van een historische dorpskerk in een kleine plattelandsgemeente

Wordt binnenkort ook de binnenrestauratie aangevat, die ettelijke miljoenen zal kosten? Is het verantwoord dat de gemeenschap zoveel geld investeert in een gebouw waarvan de sociale functie marginaal is geworden? Lieferinge heeft al enkele decennia geen eigen pastoor of pastorie meer. Wat is de toekomst van een landelijke, kleine parochiekerk in een ontchristelijkt Vlaanderen? Gaan we met de kerken de weg op van de voormalige gemeentehuizen? Zijn het overbodige punten van dienstverlening geworden en gaat men op kerkelijk vlak ook tot meer centralisatie van diensten moeten overgaan? Kan men voor dertig mensen en één mis per weekend een kerkgebouw in stand houden als er twee kilometer verderop ook een parochiekerk staat?

Uiteraard heeft het kerkgebouw van Lieferinge ook een landschappelijke en archeologische waarde en is een buitenrestauratie alleen daarom al te verantwoorden. Wil de kerk van Lieferinge echter een sociale functie blijven behouden dan zal complementair aan de huidige parochiale functie, naar nieuwe bestemmingen moeten worden gezocht. Zou men er geen museum van stenen voorwerpen en van kerkelijke archeologie voor de Denderstreek van kunnen maken? De serie maskerkoppen of afgietsels daarvan zouden een eerste aanzet voor een collectie kunnen zijn. Te Ninove is er de laatste jaren de aandacht vooral gericht geweest op de opgravingen van de Ninoofse abdijsite. Bouwhistorisch en archeologisch is de kerk van Lieferinge zeker even belangrijk, maar ze viel tussen de plooien van de actua-

liteit. Zou het niet goed zijn de problematiek van de toekomst van ons archeologisch en bouwhistorisch patrimonium open te trekken naar meerdere sites en deze als een geheel te zien? De verschillende sites zouden als een geheel kunnen beheerd worden, zodat relaties tussen de sites kunnen worden gelegd en de ene site een toeristische meerwaarde voor de andere wordt.

arch. S. Van den Haute
Hemelrijk 96
9402 Meerbeke

D. Van de Perre
Hoogstraat 23
9401 Pollare

Bijlage:
Bevestiging van de schenking van Lieferinge aan de tresorie van Kamerijk

Lateranen, 15 januari 1126

Paus Honorius II bevestigt de goederen van de tresorie van de kerk van Onze-Lieve-Vrouw te Kamerijk, waaronder de villa Lieferinge met de kerk, het altaar en de molen.

Origineel: Rijsel, Archives départementales du Nord, 4G 2/8.
Afschrift (12de eeuw): Parijs, Bibliothèque nationale, MS lat. 10968, f. 19.
Uitgave: J. VON PLUGK-HARTTUNG, Acta pontificum Romanorum inedita, I, Tübingen, 1881, p. 130, nr. 146.

Honorius episcopus servus servorum dei dilecto filio Alardo, custodi vel thesaurario Cameracensis ecclesiae sanctae Mariae, salutem et apostolicam benedictionem.

Bona, quae dei ecclesiis rationabiliter acquisita et legitime oblata, seu iustis modis concessa esse noscuntur, nos, qui ecclesiarum defensores sumus in sede apostolica et sancta Romana ecclesia, donante domino, constituti, auctoritate nostra firmare, atque, ut in posterum conserventur, moderatione debemus provida stabilire.

Quapropter, dilecte in Christo fili Alarde, tuis per venerabilem fratrem Burchardum, Cameracensem episcopum, supplicationibus clementius inclinati, altaria et possessiones, quae Cameracensis ecclesia sanctae Mariae ob ministerium tesaurariae vel custodiae in presenti canonice possidet vel iuste futuris, largiente deo, temporibus possidebit, tibi tuisque legitimis successoribus eiusdem ecclesiae thesaurariis vel custodibus confirmamus. Inter quae omnia haec propriis duximus exprimenda nominibus: in Cameraco altare sanctae Crucis cum ecclesia et duodecim hospitibus, novem iuxta ecclesiam et tribus ante molendinum sanctae Mariae, tertiam partem relaxationis sepulturae defunctorum, qui in atrio eiusdem virginis sepeliuntur, cambam Roberti iunioris, in pago Atrebatensi, villam de Bayri et altare cum ecclesia, participantibus canonicis sanctae Mariae Cameracensis, feudum Balduini, filii Godescalci, altare de Baiencort cum appendicio suo Fauerolis, in pago Bracbatensi villam Leffrengem cum altari et ecclesia et molendino.

Dat. Laterani, XVIII Kl. Februarii. Indictione IIII.

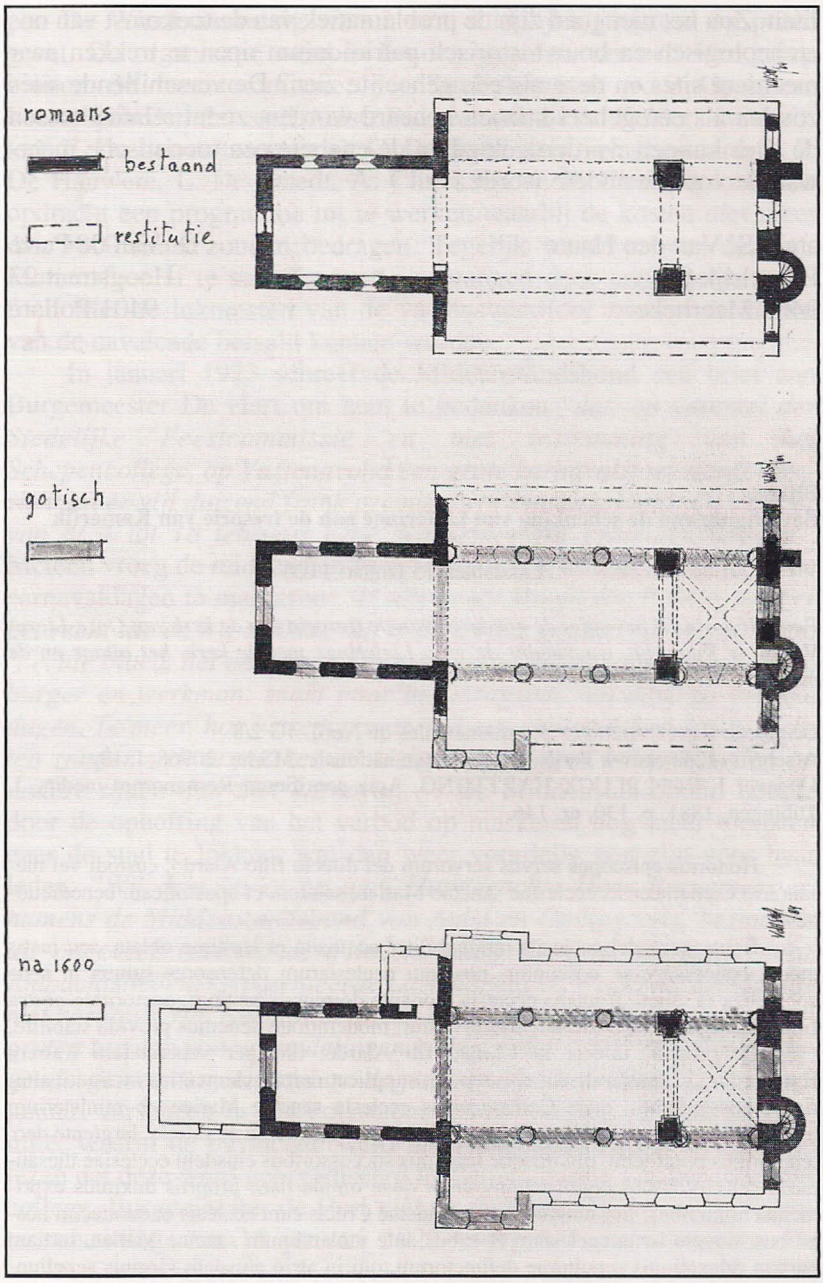

afb. 4. Evolutie van het grondplan van de kerk
a. Romaans.
b. Vroeggotische bouwfase.
c. Huidige toestand.
(tek.: S. Van Den Haute)

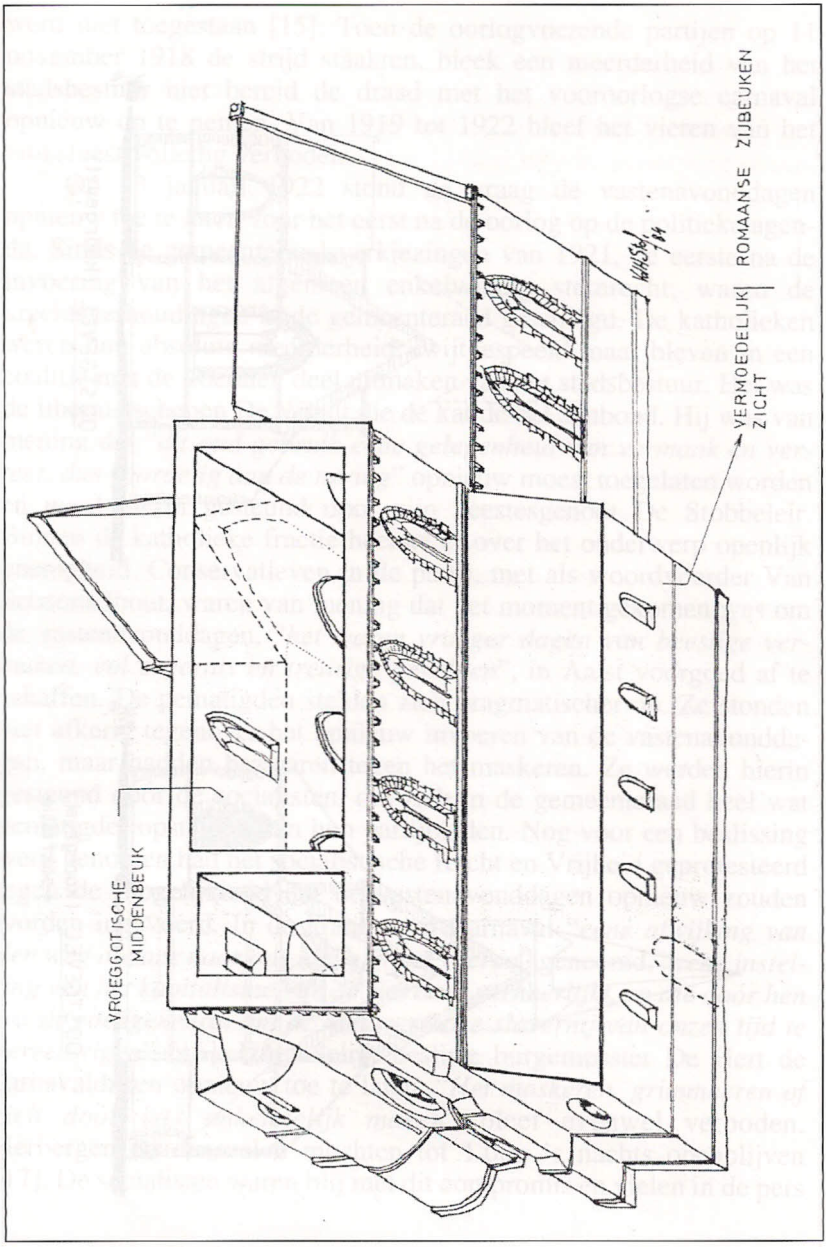

afb. 5. Reconstructie van het vroeggotische schip
Isometrisch perspectief (tek.: S. Van Den haute).

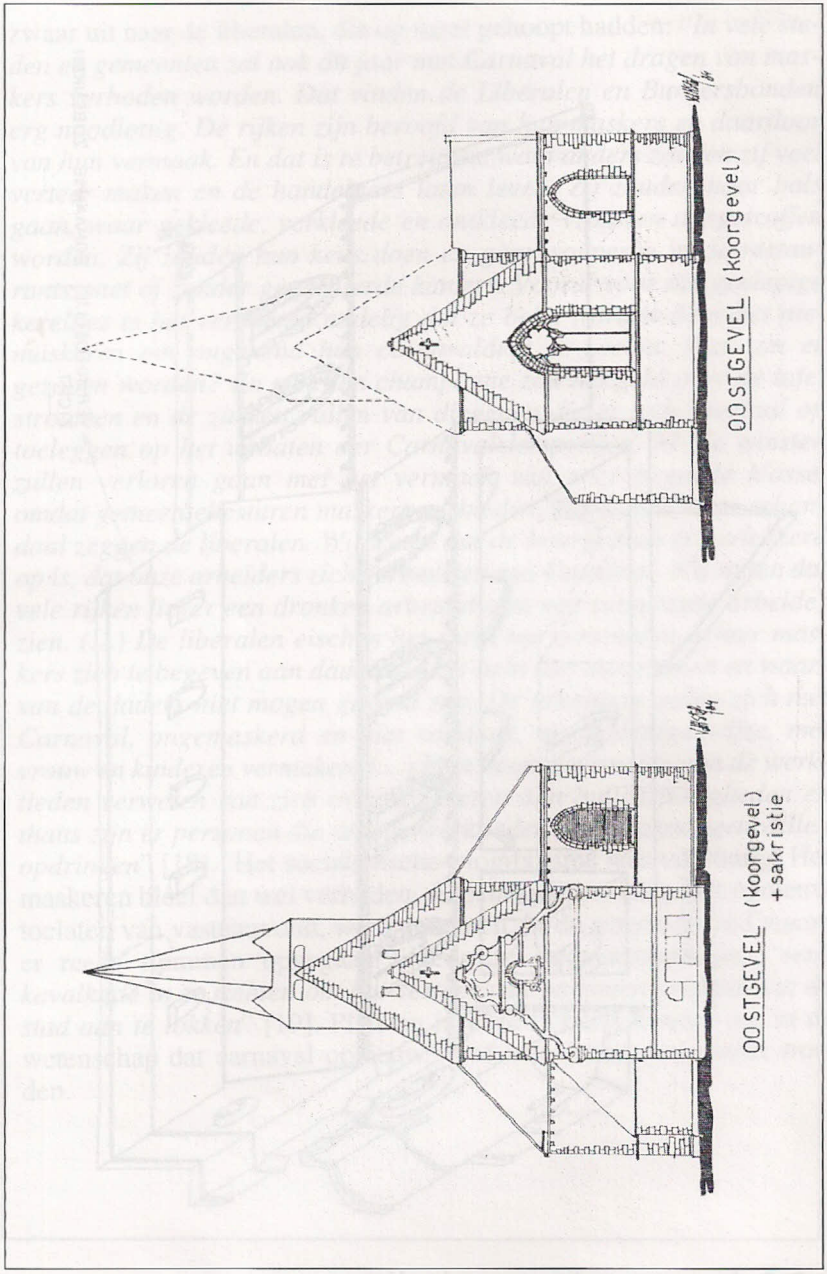

a

b

afb. 6. Orthogonale projectie van de oostgevels
a. Vroeggotische bouwfase.
b. Huidige toestand.
(tek.: S. Van Den Haute)

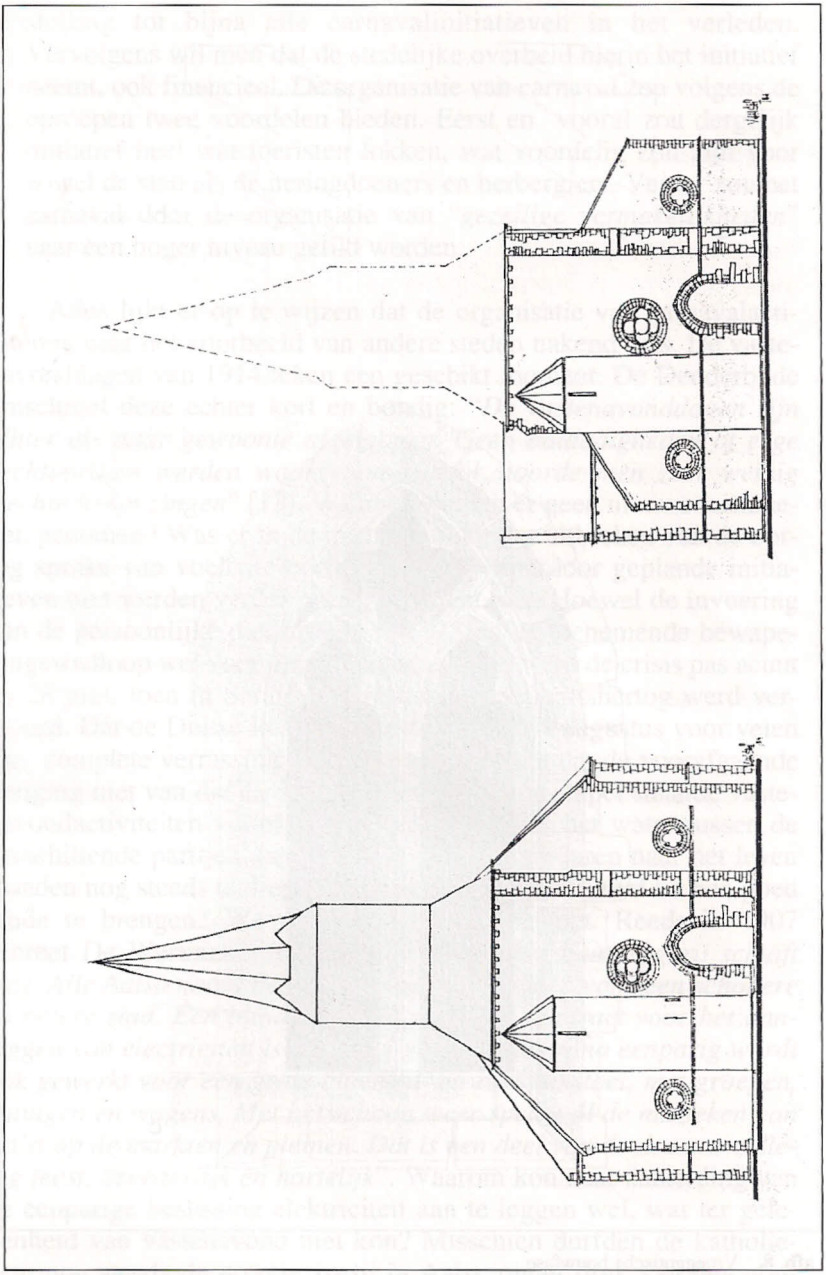

a

b

afb. 7. Orthogonale projectie van de westgevel
a. Vroeggotische bouwfase.
b. Huidige toestand.
(tek.: S. Van Den Haute)

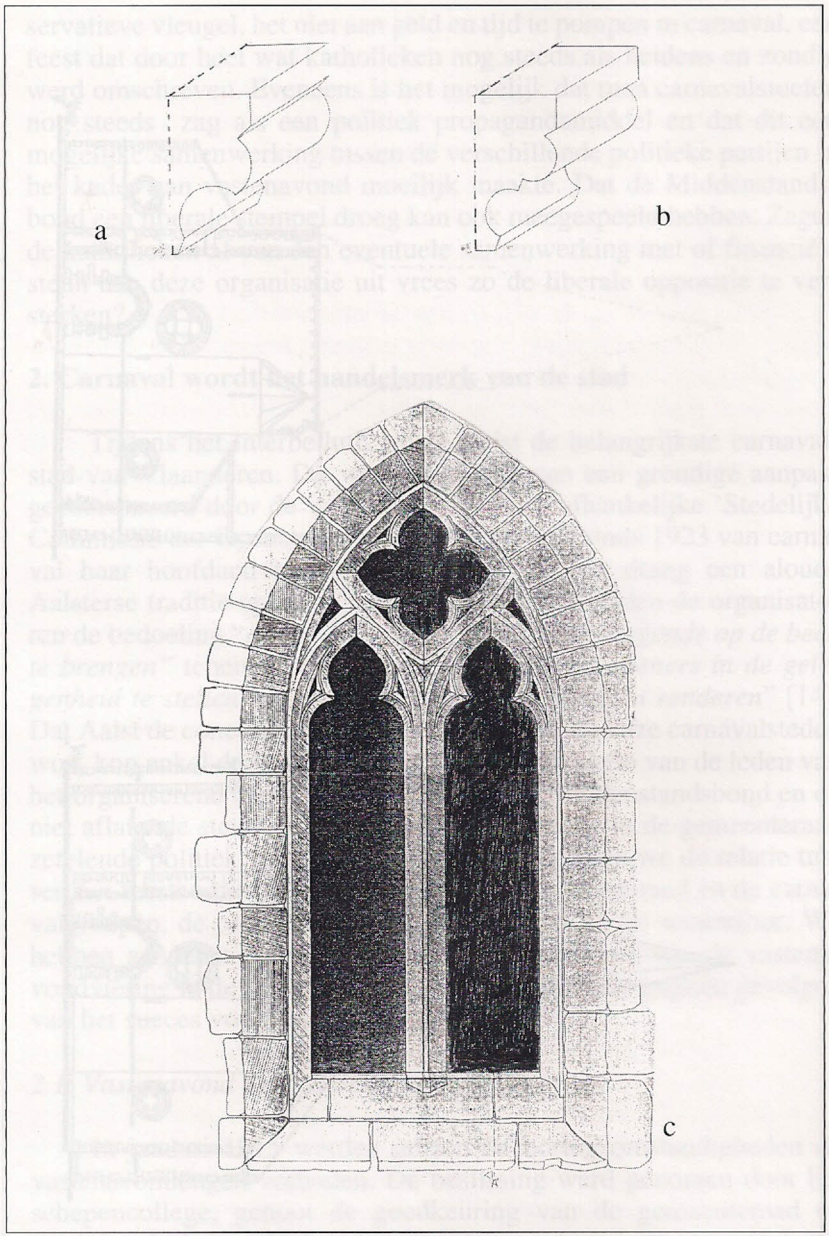

afb. 8. Vroeggotische bouwfase
a. Kraagsteen in het koor.
b. Kraagsteen in het schip.
c. Reconstructie van een raam in het schip.
(tek.: S. Van Den Haute)

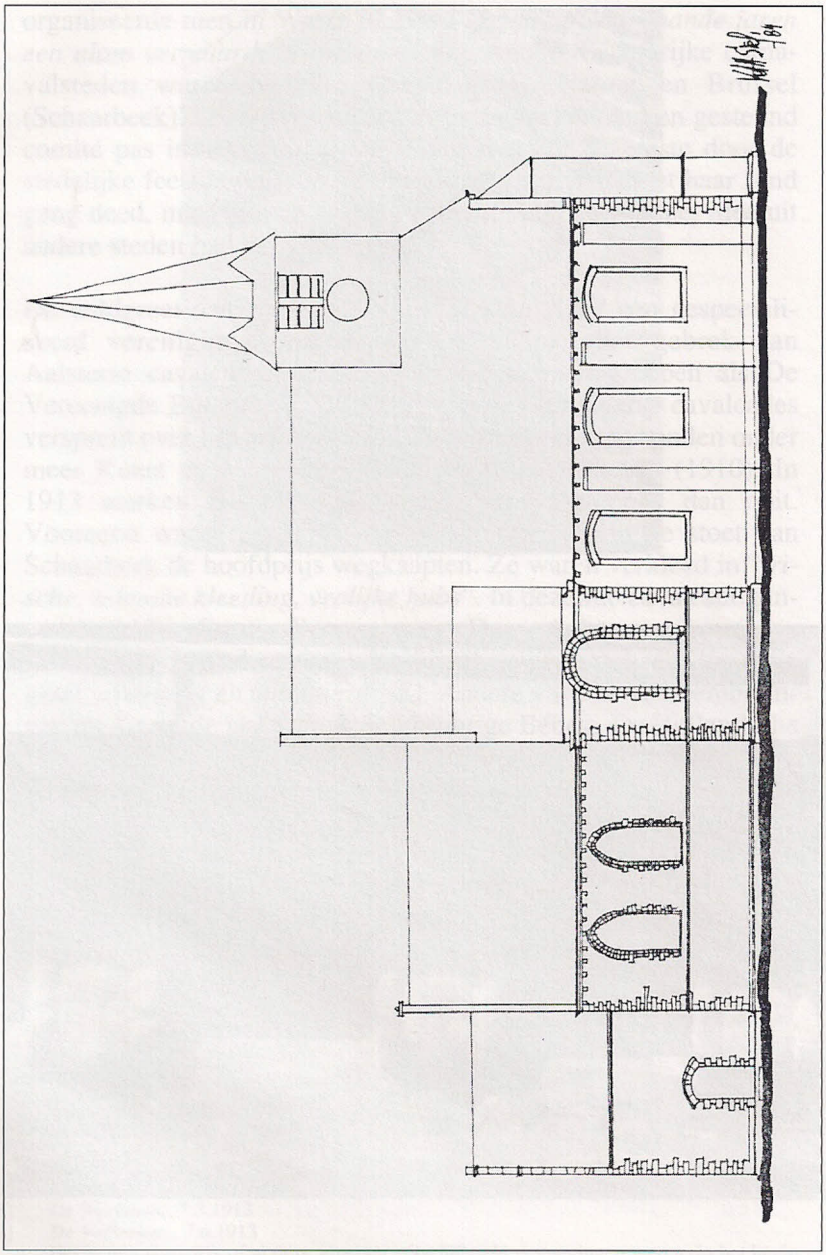

afb. 9. Orthogonale projectie van de noordgevel
Huidige toestand (tek.: S. Van Den Haute).

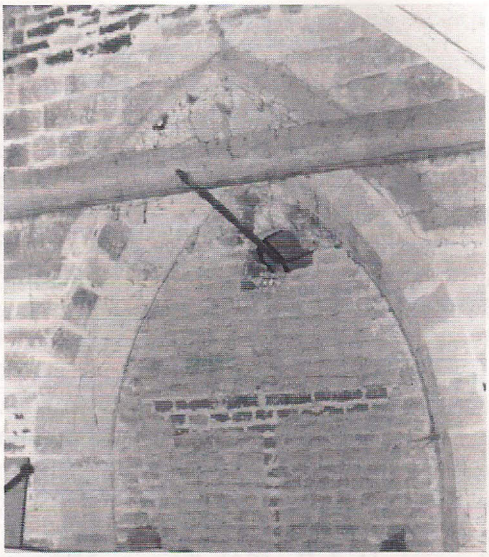

a

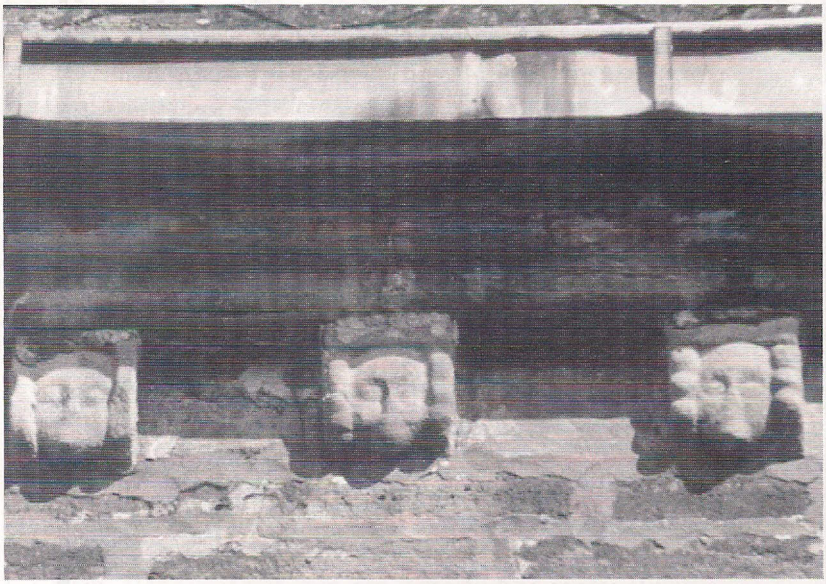

b

afb. 10. Vroeggotische bouwfase
a. Dichtgemetseld raam in de oostmuur van het koor.
b. Sterk verweerde figuratieve kraagstenen in de westgevel.
(foto's: D. Van de Perre)

afb. 11. Twaalf voorbeelden van figuratieve kraagstenen in de zijmuren van het schip, thans onder dak. Behalve de laatste foto zijn de elf andere schitterende foto's genomen door Ann De Bruyne tijdens de restauratiewerken, toen het dak van de zuidelijke zijbeuk verwijderd was en de consoles met daglicht en vanop de stelling konden gefotograveerd worden (foto's a-k: Ann De Bruyne; l: D. Van de Perre)

a

b

c

d

e

f

g

h

i

j

k

l

GESCHIEDKUNDIGE
VERENIGING
HET LAND VAN AALST

LOSSE NUMMERS - OUDE JAARGANGEN - PUBLICATIES

Los nummer: 200 fr - 4.88 €
Volledige jaargang: 600 fr - 14.63 €

Niet alle jaargangen en nummers zijn nog in voorraad.

H. VAN ISTERDAEL, e.a., Bibliografie van de Gemeenten van het Land van Aalst (1950-1983), 2 banden - 915 blz. : 1 200 fr - 29.27 €

G. VANDE WINKEL, W. VERNAEVE, Systematisch register op de jaargangen 1 - 50 van het geschiedkundig tijdschrift Het Land van Aalst 1949 -1998, Aalst, 1999 - 158 blz. : 250 fr - 6.10 €

Kaarten van het voormalige "Land van Aalst" - kleurendruk:
- Horenhault (1596), 1988 : 1 000 fr - 24.39 €
- Sanderus, 1998 : 200 fr - 4.88 €

4 Reproducties - kleurendruk - 1998
- Waterkasteel - Moorsel
- Kasteel - Zandbergen
- Abdij Ten Roosen - Aalst
- Miniemenklooster - Geraardsbergen

per stuk: 200 fr - 4.88 €
volledige reeks in mapje: 500 fr - 12.20 €

De prijzen zijn te verhogen met de portokosten. Vooraleer te bestellen, neem eerst contact op: tel. 053 70 21 79.

De verzending gebeurt na storting van het verschuldigde bedrag op rekeningnummer 422-4072681-04 van Het Land van Aalst, Oude jaargangen, Tulpstraat 1, 9308 Aalst-Hofstade.

DE RIEMAECKER printing BVBA

50 1947 1997

Nukerkeplein 9 • B-9681 Nukerke
Tel. (055) 21 14 04 • Fax (055) 21 20 00 • ISDN (055) 20 65 99
e-mail: info@deriemaecker.be • website: http://www.deriemaecker.be

Op de kaft is de penning van "Het Land van Aalst" (1617) weergegeven. Op de voorzijde staat het wapenschild van de twee steden Aalst en Geraardsbergen, op de achterzijde dat van de vijf baronieën Rode, Gavere, Zottegem, Boelare en Schorisse.

Inhoud

JAARGANG LIII - 2001 - NUMMER 1

W. BEELAERT
Vijf eeuwen Carnaval te Aalst
Deel 3: Het moderne Carnaval (1900 - 1940) 3 - 42

S. VAN DEN HAUTE
D. VAN DE PERRE
Geschiedenis van Lieferinge en
bouwgeschiedenis van de parochiekerk 43 - 72

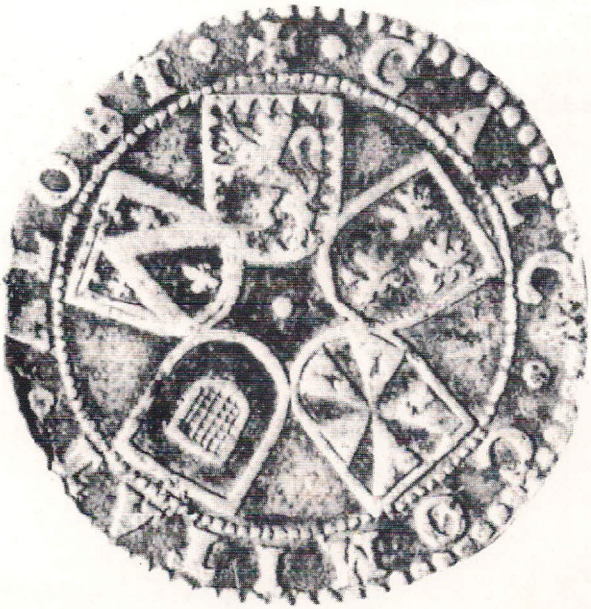

2001